

دیوان اشعار

ایرج میرزا

تهیه شده در سایت:

کل کده

فهرست

۳.....	ایرج میرزا و خاندان و نیاکان او
۶.....	دیوان اشعار ایرج میرزا
۷.....	عارف نامه
۲۸.....	جواب به خرده گیر
۲۹.....	بر سنگ مزار
۲۹.....	نکته
۳۰.....	شراب
۳۰.....	مادر
۳۱.....	تصویر زن
۳۲.....	جهاد اکبر
۳۲.....	جنده بازی
۳۳.....	مزاح با یکی از دوستان
۳۳.....	انتقاد از قمه زنی
۳۴.....	ای خایه
۳۴.....	دوزخ
۳۵.....	حیله
۳۷.....	آب حیات
۳۷.....	انتقاد از قمه زنان
۳۸.....	شهر کثیف
۳۹.....	در هجو شیخ فضل الله نوری
۴۰.....	مزاح با یکی از وزیران
۴۱.....	خر عیسی

- ۴۱ می ترسم
- ۴۲ خر و عَزَب
- ۴۳ قصه بامزه
- ۴۴ انتقاد
- ۴۵ قلب مادر
- ۴۷ بهشت و دوزخ
- ۴۷ رَم
- ۴۸ انتقاد از حجاب
- ۴۹ اشک شیخ
- ۵۰ درویش
- ۵۰ فقیه
- ۵۱ مشاعره با ملک‌التجار
- ۵۳ مثنوی زهره و منوچهر
- ۷۴ تهیه و تنظیم کتاب الکترونیکی دیوان اشعار ایرج میرزا

ایرج میرزا و خاندان و نیاکان او

ایرج میرزا فرزند غلام حسین میرزای قاجار و او پسر ملک ایرج بن فتحعلی شاه است. بدین ترتیب فتحعلی شاه قاجار جد اعلای وی بود و پدران ایرج تا نیای بزرگ وی فتحعلی شاه همه شاعر بودند. فتحعلی شاه و پسرش ملک ایرج با آنکه شاعری پیشه نداشتند و از روی تفنن شعر می سرودند باز دارای دیوان بودند. اما غلام حسین میرزای قاجار پدر ایرج شاعر رسمی درگاه مظفرالدین میزای ولیعهد بوده و لقب شاعری داشته و شاید از این راه اعاشه میکرده. پس از مرگ وی درباریان این منصب را به ایرج دادند تا بتواند از درآمد آن خانواده بی سرپرست پدر را سرپرستی کند.

ایرج میرزا الملقب به جلال الممالک ابن غلام حسین میرزا ابن فتحعلی شاه قاجار ولادتش در تبریز بود به ماه رمضان هزار و دویست و نود هجری (قمری). چون به سن رشد و تمیز رسید پدر در تربیت وی بکوشید و معلمی بر وی گماشت تا پارسی را بیاموزد. آنگاه به مدرسه دارالفنون تبریز جهت تعلیم زبان فرانسه رفته و در خارج نیز در حوزه‌ای که آشتیانی‌ها برای تحصیل و تکمیل منطق و معانی و بیان ترتیب داده بودند حضور به هم رسانید و چون سال عمرش به چهارده رسید امیر نظام حسن علی خان گروسی چون در وی استعداد و حسن قریحه و ذکاوت بدید وی را با پسرش که نزد مرحوم میرزا عارف تحصیل ادبیات و نزد موسیو لامیر فرانسوی تحصیل زبان فرانسه و برخی علوم می‌کرد. هم درس کرد و در همان اوان شعر نیکو می‌گفت و خط تحریر و نسخ تعلیق را نیز فرا گرفت و نیکو می‌نوشت و در اخوانیات دستی بسزا داشت.

قبل از اینکه وارد زنگی ایرج شویم باید از پدر و نیای او و شعرشان سخنی بگوییم. فتحعلی شاه پادشاهی زیبا پسند و جمال دوست بود طبع شعر و قریحه شاعری داشت شعر بیشتر غزل میسرود و خاقان تخلص می‌کرد. نیای ایرج ملک، ایرج بن فتحعلی شاه نیز طبع شعر را از پدر به ارث برده بود و انصاف تخلص می‌کرد. ملک ایرج در مصاحبت با حاج میرزا ساوجی ملاباشی معلومات خویش را به کمال رسانید و سپس به فکر تحصیل علم طب افتاد و نزد میرزا علی ساوجی و حاج میرزا موسی که از طبیبان سرآمد آن عصر بودند تحصیل کرد و پس از اینکه شاه از مهارت او اطلاع یافت او را به خویش خواند و ریاست طبای دارالخلافه را بدو داد و وی سالها بدین شغل بزیست و در سن هفتاد و چهار سالگی در گذشت. غلامحسین میرزای قاجار، پدر ایرج میرزا ملقب به صدرالشعرا فرزند چنین پدری بود. او هم بوسیله معلمان

برجسته‌ای که داشت و استعداد فطری قرائت قرآن را به خوبی فرا گرفته و اشعار پارسی گفته و کتب تواریخ را آنچنان که باید و شاید بخواند.

وفات صدرالشعرا از قراری که پسرش ایرج میرزا می‌گفت در نوزده سالگی ایرج اتفاق افتاد و او به ناخوشی سل از جهان رفته و سرپرستی عائله خویش را به عهده ایرج پسر نوزده ساله‌اش گذارد و شغل درباری غلامحسین میرزا به پایمردی امیر نظام گروسی که ایرج را بسیار دوست می‌داشت، به ایرج واگذار شد و او سالی چند از این راه گذران کرده و سپس از کار در دربار کناره‌گیری کرده و به خدمت دولت در آمد.

پس از آمدن امین‌الدوله به تهران و صدارتش که در آن زمان ریاست دارلانشا با قوام السلطنه بود و در آن زمان دبیر حضور لقب داشت او را عارضه‌ای روی داد که علاج آن در تهران ممکن نبود به ناچار عازم فرنگستان شده و ایرج میرزا را همراه ببرد و آنچنان بود که پس از مراجعت به تبریز در زمان ولایت عهدی مظفرالدین شاه سالی با وی به تهران آمده و قصیده‌ای در مدح میرزا علی‌اصغرخان اتابک بگفت و اتابک مقرر داشت ماهی ده تومان از گمرک به وی بدهند و همه ماهه دریافت می‌داشت. بدین جهت وی را به گمرک خانه کرمانشاه فرستادند و پس از چندی به ریاست صندوق و گمرک کردستان منتخب گردید.

پس از قوام السلطنه کلنل محمد تقی خان، خراسان را تا شاهرود متصرف و مصمم پایتخت بود. آنگاه قوام السلطنه به مخالفت او برخاست و هواخواهان او را دستگیر کرد که از آن جمله ایرج میرزا بود و او خود را پنهان داشت تا آنگاه که عفو عمومی اعلام شد و وی بیرون آمد و در زمان حکومت کلنل، ایرج میرزا در خراسان به نزد او رفت و منظومه عارف‌نامه بر وزن خسرو و شیرین در هجای او بگفت و در ضمن راجب حجاب و نکوهش زنان پردگی، ابیاتی چند و رطب و یابس به هم بافت و پس از سر کار آمدن کلنل و انتشار عارف‌نامه عامه زبان به طعن و لعن وی برگشودند و کمترین مجازات، تبعید وی را از نظام السلطنه والی خراسان بخواستند ولی نظام السلطنه به این بهانه که این شعر از ایرج نیست و به وی نسبت داده‌اند مردم را از هیجان باز داشت. از این آثار ایرج که در مدح بزرگان سروده اثری باقی نمانده چون طبیعی است که وقتی شاعری توجه و اقبال فوق‌العاده مردم را نسبت به منظومه‌هایی مانند عارف‌نامه و زهره و منوچهر می‌بیند نسبت به قصیده‌های بی‌رونقی که در ستایش فلان مرد درباری سروده و هیچ کس جز ممدوح را رغبتی بدان نبود سرد می‌شود و رفته رفته آنها را از دفتر خویش خارج می‌کند.

علی‌الجمله وی را به سال هزار و سیصد و چهل و سه از خراسان به طهران طلبیدند تا در مرکز به وی کار دهند ولی او مایل بود باز به خراسانش بفرستند و دست اجل از این دو قویتر بود وی را به شهرستان عدم برد و از محنت ایامش برهاند.

روز یکشنبه بیست و هشتم هزار و سیصد و چهل و سه هنگام پسین در حالی که با تنی چند از سادگان
سیم اندام به شرب مدام مشغول بود ناگاه نفس در گلویش پیچیده حالش دگرگون شد، یارانش متوحش
شده و دکتر علی رضا خان را به بالینش آوردند وی دمی رسید که شاهزاده در گذشته بود از وی یک پسر
و یک دختر باقی ماند وی طبیعی مشرب بود و به حشر و نشر و ثواب و عقاب معتقد نبود و بقای نفس را
انکار داشت و این طریقه را در اواسط عمر اختیار کرده بود. روز دیگر جسدش را برده در شمیران در
ظهیرالدوله به خاک سپردند .

ديوان اشعار

ايرج ميرزا

عارف نامه

رفیق سابق طهرانم آمد
 نشاط و وجد بی اندازه کردم
 که گر عارف رسد از در نراند
 فلانی با چنین شخص آشنا نیست
 چراغی، حوله‌یی، صابونی، آبی
 به دست خود درون گنجه چیدم
 برای رفتن حمام جامه
 دو تایی احتیاطاً سر بریدم
 ز دیدارش مرا شادمان نماید

شنیدم من که عارف جانم آمد
 شدم خوش وقت و جانی تازه کردم
 به نوکرها سپردم تا بدانند
 نگویند این جناب مولوی کیست
 نهادم در اطاقش تخت خوابی
 عرق‌هایی که با دقت کشیدم
 مهیا کردمش قرطاس و خامه
 فراوان جوجه و تیهو خریدم
 نشستم منتظر کز در درآید

* * *

که منزل می‌کنی در باغ خونی
 نمی‌خواهی که کس جوید نشانت
 نیستم جای پایت نیز در گل
 کنی تقلید مرغان هوا را
 مگر بختی که روی از من نهفتی
 که بر عارض نبود آثار ریش
 که منزل در کنار شهر کردی
 نشان نرگس مخمور داری
 که کردی صحبت ما را فراموش
 که پیوند از تهیدستان بریدی
 چرا بر زنده می‌پوشم کفن را
 که علت چیست که میترسی ز بنده
 ترا من آوریدستم به این ریش

نمیدانم ای نامرد کونی
 نمی‌جویی نشان دوستانت
 و گر گاهی به شهر آیی ز منزل
 بری با خود نشان جای پا را
 برو عارف که واقع حرف مفتی
 مگر یاد آمد از سی سال پیش
 مگر از منزل خود قهر کردی
 مگر در باغ یک منظور داری
 مگر نسرين تنی داری در آغوش
 مگر با سروقدان آرمیدی
 چرا در پرده می‌گویم سخن را
 بگویم پاک و صاف و پوست کنده
 ترا من می‌شناسم بهتر از خویش

خبردارم از اعماق خیالت
 تو از کون‌های گرد لاله‌زاری
 کنار رستوران قلا نمودی
 به کون‌کن‌ها زدی کیر از زرنگی
 چو آن گربه که دنبه از سر شام
 کنون ترسی که گر سوی من آیی
 منت آن دنبه از دندان بگم
 تو می‌خواهی بگویی دیر جوشی
 تو ما را بسکه صاف و ساده دانی
 چرا هر جا که یک بی‌ریش باشد
 چرا در روی یک خویش تو مونیست

به من یک ذره مخفی نیست حالت
 یکی را این سفره همراه داری
 ز کون‌کن‌های تهران در ربودی
 نهادی جمله را زیر از زرنگی
 همی ور دارد و ورمالید از بام
 کنی با من چو سابق آشنایی
 خیالت غیر از اینه بمی‌رم؟
 به من هم هی‌زم تر می‌فروشی
 فلان کون را برادرزاده خوانی
 تو را فی‌الفور قوم و خویش باشد
 چرا هر کس که خویش توست کونیست

* * *

برو عارف که اینجا خبط کردی
 برو عارف که ایرج پاک‌بازست
 من ار صیاد باشم صید کم نیست
 شکار من در اتلال بلندست
 درستست اینکه طفلان گیج و گولند
 توان با یک تبسم گولشان زد
 ولی من جان عارف غیر آنم
 تو یک کون آوری از فرسنگها راه
 برو مرد عزیز این سوءظن چیست
 من ار چشم بدین غایت بود شور
 اگر می‌آمد او در خانه من
 بود مهمان همیشه دلخوش اینجا
 من و با دوستان نادوستداری؟

مر این اندیشه را بی‌ربط کردی
 از این کونها و کسها بی‌نیاز است
 همانا حاجت صید حرم نیست
 نه عیدی کاهوی سر در کمندست
 سفیه و ساده و سهل‌القولند
 گهی با پول و گه بی‌پولشان زد
 نامردی کنم با دوستانم
 من آن را قر زنم؟ استغفرالله
 جنونست اینکه داری سوءظن نیست
 همان سازدش چشم آفرین کور
 معزز بود چون دردانه من
 نباشد مسجد مهمان‌کش اینجا
 تو مخلص را از این دونان شماری؟

که ترسیده از اول چشمت از من
 اگر چیزی ازو دیدی گذشته است
 برای کوه کنندن آلتی کو
 به جان تو که کیرم برنخیزد
 شود سر تا نموده راست خسته
 نهد سر روی بال خویش و خسبد
 نباید یادی از احلیل خویشم
 به کف یک تسمه باشد با دوزنگم
 که طفل منظم بر ثدی دایه
 کنارش دلوی و کوته طنابی

تو حق داری که گیرد خشم از من
 نمیدانی که ایرج پیر گشته است
 گرفتم کون کنم، من حالتی کو
 اگر کون زیر دست و پا بریزد
 بسان جوجه از بیضه جسته
 دوباره گردنش بر سینه چسبد
 اگر گاهی نگیرد بول پیشم
 پس از پرواز باز تیزچنگم
 چنان چسبیده احلیلیم به خایه
 مرا کون فی‌المثل چاه خرابی

پیشان شد همه افکار مخلص
 که بروی عارف و عامی دچارست
 وگر باشد بدینسان برملا نیست
 ندانند راه و رسم بچه‌بازی
 خر نر می‌سپوزد بر خر نر
 برآورد از درون دل خروشی
 گرفتار همین شی عجباند
 پسرها را کند همخوابه شب
 برای عشق ورزیدن قشنگست
 که تا دیوانه گردی خواهرش را
 نه بر عارف، نه بر عامی ملامت
 که باشد در سفر مترس میسر
 به عبدی جان و غیره دل نمی‌باخت
 والا تف کنی بر هر چه کونست

بدینجا چون رسید اشعار خالص
 که یارب بچه بازی خود چه کارست
 چرا این رسم جز در ملک ما نیست
 اروپایی بدان گردن‌فرازی
 چو باشد ملک ایران محشر خر
 شنید این نکته را دارای هوشی
 که تا این قوم در بند حجابند
 حجاب دختران ماه غیب
 تو بینی آن پسر شوخست و سنگست
 نینی خواهر بی‌معجزش را
 چو این محجوبه آن مشهود عامست
 اگر عارف در ایران داشت باور
 به کون زیر سر هرگز نمی‌ساخت
 تو طعم کس نمیدانی که چونست

در آن محفل که باشد فرج گلگون
 ترا اصل وطن کس بود کون چیست
 مگر حس وطن خواهی نداری
 بگو آن عارف عامی نما را
 بود کون کردن اندر رای کس کن
 خدایا تا کی این مردان بخوابند
 چرا در پرده باشد طلعت یار
 مگر زن در میان ما بشر نیست؟
 تو پنداری که چادر ز آهن و روست؟
 چو زن خواهد که گیرد با تو پیوند
 زنان را عصمت و عفت ضرورست
 زن رو بسته را ادراک و هوش نیست
 اگر زن را بود آهنگ چیزی
 بنشمد در ته انبار پشگل
 چه خوش این بیت را فرمود جامی
 «پری رو تاب مستوری ندارد»

ز کون صحبت مکن گه میخورد کون
 چرا حب وطن اندر دلت نیست
 که کس را در ردیف کون شماری
 که گم کردی تو سوراخ دعا را
 چو جلقی لیک جلق با تعفن
 زنان تا کی گرفتار حجابند
 خدایا زین معما پرده بردار
 مگر زن در تمیز خیر و شر نیست؟
 اگر زن شیوه زن شد مانع اوست؟
 نه چادر مانعش گردد نه روبند
 نه چادر لازم و نه چاقچورست
 تیاتر و رستوران ناموس کش نیست
 بود یکسان تیاتر و پای دیزی
 چنان کاندر رواق برج ایفل
 مهین استاد کل بعد از نظامی
 درار بندی سر از روزن درآرد»

بیا گویم برایست داستانی
 در ایامی که صاف و ساده بودم
 زنی بگذشت از آنجا با خش و فش
 ز زیر پیچه دیدم غبغبش را
 چنان از گوشه ابر سیه فام
 شدم نزد وی و کردم سلامی
 پری رو زین سخن قدری دودل زیست
 بدو گفتم که اندر شارع عام

که تا تاثیر چادر را بدانی
 دم کریاس در استاده بودم
 مرا عرق النساء آمد به جنبش
 کمی از چانه قدری از لبش را
 کند یک قطعه از مه عرض اندام
 که دارم با تو از جایی پیامی
 که پیغام آور و پیغام ده کیست
 مناسب نیست شرح و بسط پیغام

تو دانی هر مقالی را مقامیست
 قدم بگذار در دالان خانه
 پریوش رفت تا گوید چه و چون
 سماجت کردم و اصرار کردم
 به دستاویز آن پیغام واهی
 چو در دالان هم آمد شد فزون بود
 نشست آنجا به ناز و چم و خم
 شگفت افسانه‌ای آغاز کردم
 گهی از زن سخن کردم گه از مرد
 سخن را گه ز خسرو دادم آیین
 گه از آلمان برو خواندم گه از روم
 مراد دل در هوای جستن کام
 به نرمی گفتمش کای یار دمساز
 چرا باید تو روی از من پوشی
 من و تو هر دو انسانیم آخر
 بگو بشنو ببین بر خیز بنشین
 ترا کان روی زیبا آفریدند
 به باغ جان ریاحند نسوان
 چه کم گردد ز لطف عارض گل
 کجا شیرینی از شکر شود دور
 چه بیش و کم شود از پرتو شمع
 اگر پروانه‌ای بر گل نشیند
 پری روی سخن بی حد بر آشفست
 که من صورت به نامحرم کنم باز؟
 چه لوطی‌ها در این شهرند واه واه!
 به من می گوید واکن چادر از سر
 جهنم شو مگر من جنده باشم

برای هر پیامی احترامیست
 به رقص آراز شعف بنیان خانه
 منش بستم زبان با مکر و افسون
 بفرمایید را تکرار کردم
 به دالان بردمش خواهی نخواهی
 اتقاق جنب دالان بردمش زود
 گرفته روی خود را سفت محکم
 در صحبت به رویش باز کردم
 گهی کان زن به مرد خود چها کرد
 گهی از بی وفایی‌های شیرین
 ولی مطلب از اول بود معلوم
 پری رو در خیال شرح پیغام
 بیا این پیچه را از رخ برانداز
 مگر من گربه میباشم تو موشی
 به خلقت هر دو یکسانیم آخر
 تو هم مثل منی ای جان شیرین
 برای دیده من آفریدند
 به جای ورد و نسرینند نسوان
 که بر وی بنگرد بیچاره بلبل
 پرد گرد دور او صد بار زنبور
 که بر یک شخص تابد یا به یک جمع
 گل از پروانه آسبیبی نبیند
 زجا برجست و با تندی به من گفت:
 برو این حرفها را دور انداز
 خدایا دور کن الله الله!
 چه پر روییست این الله اکبر
 که پیش غیر بی‌روبنده باشم!

از این بازیت همین بود آرزویت
 الهی من نیمنم خیر شوهر
 برو گم شو عجب بی چشم و رویی
 برادر شوهر من آرزو داشت
 من از زنه‌های طهرانی نباشم
 برو این دام بر مرغ دگر نه
 چو عنقا را بلندست آشیانه
 کنی گر قطعه قطعه بندم از بند
 چرا در چشمت یک ذره حیا نیست
 چه میگویی مگر دیوانه هستی
 عجب گیر خری افتادم امروز
 عجب برگشته اوضاع زمانه
 نمیدانی نظر بازی گناهست
 تو می‌گویی قیامت هم شلوغ است؟
 تمام مجتهدها حرف مفتند؟
 برو یک روز بنشین پای منبر
 شب اول که ماتحتت درآید
 چنان کوبد به مغزت توی مرقد
 غرض آنقدر گفت از دین و ایمان
 چو این دیدم لب از گفتار بستم
 گشودم لب به عرض بیگناهی
 مکرر گفتمش با مد و تشدید
 دو ظرف آجیل آوردم ز تالار
 دوباره آهنش را نرم کردم
 دگر اسم حجاب اصلا نبردم
 یقینم بود کز رفتار این بار
 جهد بر روی و منکوبم نماید

که روی من بینی تف به رویت!
 اگر رو واکنم بر غیر شوهر
 چه رو داری که با من همچو گویی
 که رویم را ببیند شوم نگذاشت
 از آنهایی که میدانی نباشم
 نصیحت را به مادر خواهرت ده
 قناعت کن به تخم مرغ خانه
 نیفتد روی من بیرون ز روبند
 به سختی مثل رویت سنگ پانیت
 گمان دارم عرق خوردی و مستی
 به چنگ الپری افتادم امروز
 نمانده از مسلمانان نشانه
 ز ما تا قبر چهار انگشت راه است
 تمام حرف ملاها دروغ است؟
 همه بی غیرت و گردن کلفتند؟
 مسایل بشنو از ملای منبر
 به بالینت نگیر و منکر آید
 که میرینی به سنگ روی مرقد!
 که از گه خوردنم گشتم پشیمان
 نشاندم باز و پهلویش نشستم
 نمودم از خطاها عذر خواهی
 که گه خودم غلط کردم ببخشید
 خوراندم یک دو بادامش به اصرار
 سرش را رفته رفته گرم کردم
 ولی اهسته بازویش فشردم
 بغرد همچو شیر ماده در غار
 به زیر خویش کس کویم نماید

بگیرد سخت و پیچید خایه‌ام را
 سر و کارم دگر با لنگه کفشست
 ولی دیدم به عکس آن ماه رخسار
 تغیر میکند اما به گرمی
 از آن جوش و تغیرها که دیدم
 شد آن دشنام‌های سخت سنگین
 چو دیدم خیر بند لیفه سستست
 گشادم دست بر آن یار زیبا
 چو گل افکندمش بر روی قالی
 چنان از هول گشتم دستپاچه
 از او جفتک زدن از من تپیدن
 دو دست او همه بر پیچ‌هاش بود
 بدو گفتم تو صورت را نکو گیر
 به زحمت جوف لنگش جانم‌ودم
 کسی چون غنچه دیدم نو شکفته
 برونش لیموی خوش بوی شیراز
 کسی بشاش تر از روی مومن
 کسی هرگز ندیده روی نوره
 کسی بر عکس کس‌های دگر تنگ
 به ضرب و زور بر وی بند کردم
 سرش چون رفت خانم نیز وا داد
 بلی کیرست و چیز خوش خوراکست
 ولی چون عصمت در چهره‌اش بود
 دو دستی پیچه بر رخ داشت محکم
 چو خوردم سیر از آن شیرین کلوچه
 حجاب زن که نادان شد چنینست
 به کس دادن همانا وقع نگذاشت

لب بام آورد هم‌سایه‌ام را
 تنم از لنگه کفش اینک بنفشست
 تحاشی میکند اما نه بسیار
 تشدد میکند لیکن به نرمی
 به «عاقل باش» و «آدم شو» رسیدم
 مبدل بر جوان آرام بنشین!
 به دل گفتم که کار ما درستست
 چو ملا بر پلو مومن به حلوا
 دویدم زی اسافل از اعالی
 که دستم رفت از پاچین به پاچه
 از او پُر گفتن از من کم شنیدن
 دو دست بنده در ماهیچه‌اش بود
 که من صورت دهم کار خود از زیر
 در رحمت به رو خود گشودم
 گلی چون نرگس اما نیم خفته
 درون خرمای شهد آلود اهواز
 منزله تر ز خلق و خوی مومن
 دهن پر آب کن مانند غوره
 که با کیرم ز تنگی میکند جنگ
 جماعی چون نبات و قند کردم
 تماش را چو دل در سینه جا داد
 ز عشق اوست کاین کس سینه چاکست
 از اول تا به آخر چهره نگشود
 که چیزی ناید از مستوریش کم
 حرامت باد گفت و زد به کوچه
 زن مستوره محجوبه اینست
 که با روگیری الفت بیشتر داشت

بلی شرم و حیا در چشم باشد
 اگر زن را بیاموزند ناموس
 به مستوری اگر پی برده باشد
 برون آیند و با مردان بجوشند
 چو زن تعلیم دید و دانش آموخت
 به هیچ افسون ز عصمت بر نگرده
 چو خود بر عالمی پرتو فشاند
 زن رفته کلز دیده فاکلوتیه
 چو در وی عفت و آرم بینی
 تمنای غلط از وی محال است
 برو ای مرد فکر زندگی کن
 برون کن از سر نحست خرافات
 گرفتم من که این دنیا بهشتست
 اگر زن نیست عشق اندر میان نیست
 به قربانت مگر سیری؟ پیازی؟
 تو مرآت جمال ذوالجلالی
 سر و ته بسته چون در کوچه آیی
 بدان خوبی در این چادر کریهی
 کجا فرمود پیغمبر به قرآن
 کدام است آن حدیث و آن خبر کو
 تو باید زینت از مردان پوشی
 چنین کز پای تا سردر حریری
 به پا پوتین و در سر چادر فاق
 بیندازی گل و گلزار بیرون
 شود محشر که خانم رو گرفته
 پیمبر آنچه فرمودست آن کن
 حجاب دست و صورت خود یقینست

چو بستی چشم باقی پشم باشد
 زند بی پرده بر بام فلک کوس
 همانا بهتر که خود بی پرده باشد
 به تهذیب خصال خود بکوشند
 رواق جان به نور بینش افروخت
 به دریا گر بیفتد تر نگرده
 ولی خود از تعرض دور ماند
 اگر آید به پیش تو دکولتیه
 تو هم در وی به چشم شرم بینی
 خیال بد در او کردن خیال است
 نی خر ترک این خربندگی کن
 بجنب از جا که فی التاخیر آفات
 بهشتی حور در لفافه زشتست
 جهان بی عشق اگر باشد جهان نیست
 که تو بقچه و چادر نمازی؟
 چرا مانند شلغم در جوالی
 تو خانم جان نه، بادمجان مایی
 به هر چیز بجز انسان شبیهی
 که باید زن شود غول بیابان
 که باید زن کند خود را چولولو
 نه بر مردان کنی زینت فروشی
 زنی آتش به جان آتش نگیری!
 نمایی طاقت بی طاقتان طاق
 ز کیف و دستکش دلها کنی خون
 تعالی الله از آن رو کو گرفته!
 به زینت فاش و نه صورت نهان کن
 که ضد نص قرآن مینست

به عصمت نیست مربوط این طریقه
مگر در دهات و بین ایلات
چرا بی عصمتی در کارشان نیست؟
زنان در شهرها چادر نشینند
در اقطار دگر زن یار مردست
به هر جا زن بود هم پیشه با مرد
تو ای با مُشک و گل همسنگ و همزنگ
نه آخر غنچه در سیر تکامل
تو هم دستی بزنی این پرده بردار
تو هم این پرده از رخ دور می کن
فدای آن سر و آن سینه باز

چه ربطی گوز دارد با شقیقه؟
همه رو باز باشند آن جمیلات
رواج عشوه در بازارشان نیست؟
ولی چادر نشینان غیر اینند
در این محنت سراسر بار مردست
در این جا مرد باید جان کند فرد
نمی گردد در این چادر دلت تنگ؟
شود از پرده بیرون تا شود گل
کمال خود به عالم کن نمودار
در و دیوار را پر نور می کن
که هم عصمت در او جمعست هم ناز

* * *

خدایا تا به کی ساکت نشینم
همه ذرات عالم منتر تست
چرا پاتوی کفش ما میگذاری؟
به دست تست وضع و تنگ دستی
تو این آخوند و ملا آفریدی
خداوندا مگر بی کار بودی
چرا هر جا که دابی زشت دیدی
میان مسیو و آقا چه فرقست
به شرع احمدی پیرایه بس نیست؟
بیا از گردن ما زنگ واکن

من اینها جمله از چشم تو بینم
تمام حقه ها زیر سر تست
چرا دست از سر ما بر نداری؟
تو عزت بخشی و ذلت فرستی
تو توی چرت ما مردم دوییدی
که خلق مار در بستان نمودی؟
برای ما مسلمانان گزیدی
که او در ساحل این در دجله غرقست
زمان رفتن این خار و خس نیست؟
ز زیر بار خرملا رها کن

* * *

خدایا کی شود این خلق خسته
 بود نزد خرد احلی و احسن
 بگیری زن ندیده روی او را
 چو عصمت باشد از دیدار مانع
 به حرف عمه و تعریف خاله
 بدان صورت که با تعریف بقال
 و یار در خانه آری هندوانه
 شب اندازی به تاریکی یکی تیر
 سپس جویند کام خود زهر کوی
 نخواهی جست چون آهو از این بند
 برو گرمی شود خود را کن اخته
 در ایران تا بود ملا و مفتی
 فقط یک وقت یک آزاده بینی
 دگر باره مهار از دست در رفت
 سخن از عارف و اطوار او بود
 که چون چشمش فتد بر کون کم پشم
 اگر روزی ببینم روی ماهش
 شنیدم تا شدی عارف کلاهی
 ز سر تا مولوی را بر گرفتی
 به هر جا میروی خلقند حیران
 زن و مرد از برایت غش نمایند
 چو میشد با کلاهی ماه گردی
 گرت یک نکته گویم دوستانه
 من و تو گر به سر مشعل فروزیم
 تو دیگر بعد از این آدم نگردی
 نخواهی شد پس از چل سال زیبا
 نیزآید کله بر مردیت هیچ

از این عقد و نکاح چشم بسته
 زنا کردن از این سان زن گرفتن
 ببری ناآزموده خوی او را
 دگر بسته به اقبال است و طالع
 کنی یک عمر گوز خود نواله
 خریداری کنی خربزه کال
 ندانسته که شیرین است یانه
 دو روزدیگر از عمرت شوی سیر
 تو از یک سوی و خانم از دگر سوی
 که مغز خر خوراکت بوده یک چند
 که تا تخمت نماند لای تخته
 به روز بدتر از این هم بیفتی
 یکی چون آیت الله زاده بینی
 مرا دیگ سخن جوشید و سر رفت
 شکایت در سر رفتار او بود
 بپوشد از تمام دوستان چشم
 دو دستی میزنم توی کلاهش
 گرفته حسنت از مه تا به ماهی
 بساط خوشگلی از سر گرفتی
 که این عارف بود یا ماه تابان
 برایت نعل در آتش نمایند
 چرا این کار را زوتر نکردی؟
 به خرجت میروند آن نکته یانه
 به آن جفت سیلت هر دو گوزیم
 ز آرایش فزون و کم نگردی
 تو خواهی مولوی بر سر بنه یا
 تغیر هم مکن بر مولوی پیچ

بیا عارف بگو چون است حالت
 ترا بر این سفر کی کرد تشویق
 تو و محرم شدن در خرگه انس؟
 تو و این آستان آسمان جاه؟
 مرنج از من که امشب مست بودم
 من امشب ای برادر مست مستم
 ز فرط مستی از دستم فتد کلک
 کنار سفره از مستی چنانم
 گهی بر در خورم گاهی به دیوار
 چو آن نو کوزه‌های آب دیده
 گرم در تن نبودی جامه کش
 اگر کبریت خواهم بر فروزم
 چو هم گاه از من و هم گاه دانم
 حواسم همچنان بر باده صرفست
 من ایرج نیستم دگر شرابم
 الا ای عارف نیکو شمایم
 چو از دیدار رویت دور ماندم
 ولی در بهترین جا خانه داری
 گوارا باد مهمانی به جانت
 رشیدالقد صحیح‌العمل و العقول
 مودب باحیا عاقل فروتن
 خلیق و مهربان و راست گفتار
 ندارد با جوانی هیچ شهوت
 چو دیده مرکزی‌ها را همه دزد
 ز مرکز رشته طاعت گسسته
 یکی ژاندارمری بر پا نموده
 به هر جا یک جوانی با صلاحست

چه بود از مشهدی گشتن خیالت
 تو و مشهد؟ تو و این حسن توفیق؟
 تو و محرم شدن در کعبه قدس؟
 مگر شیطان به جنت می‌برد راه؟
 به مستی با تو گستاخی نمودم
 چه باید کرد؟ مخلص می‌پرستم
 چکد می‌گریفشارم به هم پلک
 که دستم گم کند راه دهانم
 به هم پیچید دو پایم لام الف وار
 عرق اندر مساماتم دوییده
 شدی غرق عرق بالین و بالش
 همی ترسم که چون الکل بسوزم
 دلیل این همه خوردن ندانم
 که گویی قاضیم وین مال وقفست
 مرا جامد میندارید آبم
 که باشد دل به دیدار تو مایل
 ترا بی‌مایه و بی‌نور خواندم
 که صاحب خانه‌ای جانانه داری
 که باشد بهتر از جان میزبانست
 فتاده آن طرف حتی ز لاحول
 مهذب پاک دل پاکیزه دیدن
 توانا با توانایی کم آزار
 به خلوت پاک دامن تر ز جلوت
 خیانت کرده و برداشته مزد
 کمر شخصا به اصلاحات بسته
 که دنیا را پر از غوغا نموده
 در این ژاندارمری تحت السلاحست

همه باقوت و بااستقامت
 چو یک گویند و پا کوبند بر خاک
 در آن ژاندارمری کردست تاسیس
 گروهی بچه ژاندارمرند در وی
 همه شکر دهن شیرین شمایل
 به رزم دشمن دولت چو شیرند
 عبوسانند اندر خانۀ زین
 همه بر هر فنون حرب حایز
 همه دانای فن دارای علمند
 به گاه جست و خیز و ژیمناستیک
 کشند از صف ز طهران تا به تجریش
 چنان با نظم و با ترتیب عالی
 همانا عارف این اطفال دیدست
 بیا عارف که ساقست سم در آرد
 شنیدم سوء خلقت ذبّه کرده
 ترقی کرده‌ای در بد ادایی
 ز منزل در نیایی همچو جوکی
 ز گل نازک ترت گویند و رنجی
 یکی گوید که این عارف خیالیست
 یکی بی قید و حالت شناسد
 یکی گوید که آب زیر کاهست
 یکی اصلاً ترا دیوانه گوید

صیحیح البنیه و خوب و سلامت
 بیفتد لرزه بر اندام افلاک
 منظم مکتبی از بهر تدریس
 که اللهم أَحْفِظْهُمْ مِنَ الْعُغْیِ
 همانطوری که می خواهد تو را دل
 به خون عاشقان خوردن دلیرند
 عروسانند گاه عز و تمکین
 همه گوینده هَلْ مِنْ مَبَارِزِ
 تو گویی از قشون ویلهلمند
 تو گویی هست اعضاشان ز لاستیک
 نینی شان به صف یک مو پس و پیش
 که اندر ریسمان، عقد لالی
 که در ژاندارمری منزل گزیدست
 میان لُبْرَیْنَتِ دم در آرد
 همان یک ذره را یک جبه کرده
 شدستی پاک مالخولیایی
 کنی با مهربانان بد سلوکی
 مجنب از جای خود عارف که گنجی
 یکی گوید که مغزش پاک خالیست
 یکی وردار و ورمالت شناسد
 یکی گوید که خیر این اشتباهست
 یکی هم مثل من دیوانه جوید

سر راه حکیمی فحل و دانا
 بد آن دیوانه را با عاقلان جنگ
 ولی چشمش که بر دانا فتادی
 از این رفتار او دانا بر آشفت
 یقینا از جنون در من نشانست
 همانا بایدم کردن مداوا
 یقینا بنده هم گمراه گشتم
 بود ناچار میل جنس بر جنس
 مگو عارف پرستیدن چه شیوست

شنیدم داشت یک دیوانه ماوا
 سر و کارش همیشه بود با سنگ
 بر او از مهر لبخندی گشادی
 در این اندیشه شد و با خویشان گفت
 که این دیوانه با من مهربانست
 که تا زایل شود جنسیت از ما
 که عارف جوی و عارف خواه گشتم
 مولتر میل میورزد به هنسنس
 که در جنگل سبیکه جز میوه‌ست

بیا عارف که دنیا حرف مفتست
 جهان چون خوی تو نقش بر آبست
 گهی ساید سر انسان به مریخ
 «گهی عزت دهد که خوار دارد
 یکی را افکند امروز در بند
 اگر کارش وفاقی یا نفاقست
 نه مهر هیچکس در سینه دارد
 نه مهرش را نه کینش را قرارست
 به دنیا نیست چیزی شرط چیزی
 به یونان این مثل مشهور باشد
 دهد بر ده خدا نعمت همانجور
 به نادان آن چنان روزی رساند
 در این دنیا به از آن جانیایی
 کتاب ار هست کمتر خور غم دوست
 نه غمازی نه نمایی شناسد

گهی نازک گهی پخ گه کلفت است
 زمانی خوش اُغر گه بد لعابست
 گهی در مقعد انسان کند میخ
 از این بازیچه‌ها بسیار دارد»
 کند روز دگر او را خداوند
 تمام کار عالم اتفایست
 نه با کس کینه دیرینه دارد
 نه آنش را نه اینش را مدارست
 ز من بشنو اگر اهل تمیزی
 که رب النوع روزی کور باشد
 که صد چندان دهد بر قاسم کور
 که صد دانا در آن حیرت بماند
 که باشد یک کتاب و یک کتابی
 که از هر دوستی غمخوارتر اوست
 نه کس از او نه او از کس هراسد

رفیق پول و در بند پلو نیست
 ندارد از تو خواهش‌های واهی
 حکایتها کند از باستان‌ها
 نه چون عارف از وی سیر گردی

چو یاران دیر جوش و زود رو نیست
 نشیند با تو تا هر وقت خواهی
 بگوید از برایت داستان‌ها
 نه از خوی بدش دلگیر گردی

که از من این سفر دوری نمودی
 که ترسیدی کنم کون ترا تر
 به موسی برگزیدی سامری را
 که جاویدان در این عالم نمائیم
 که فردا می‌خوری بهر من افسوس
 به قبرم لاله و سنبل بکاری

تو عارف واقعا گوساله بودی
 مگر کون قحط بود اینجا قلندر
 گرفتگی گوشه ژاندارمری را
 بیا امروز قدر هم بدانیم
 بیا تا زنده‌ام خود را مکن لوس
 پس از مرگم سرشک غم بیاری

که می‌بینم همه شب خواب طهران
 اواخر با تو الفت داشت یانی
 دخو با اعتصام اندر چه شور است
 فدای خاک پای هر چهارم
 موفق شد به جبران خسارات
 دمکرات انقلابی اعتدالی
 به چنگ آرد تقی خانی کسی را
 بود یانه در آن تنگ آشیانه؟
 خدا مرگم دهد این وصف کیر است
 ندیدم اصفهانی من بدین خوی

بگو عارف من ز احباب طهران
 بگو آن کاظم بد آشتیانی
 کمالسلطنه حالش چطور است
 به عالم خوش دل از این چار یارم
 ادیب‌السلطنه بعد از مرارات
 چه می‌فرمود آقای کمالی
 برد جوف دکان پیشی پسی را؟
 سرش مویی در آوردست یانه
 سرش بی مو و لیکن دل‌پذیر است
 بدیدم اصفهانی زیر و هم روی

اگر یک همچو او در اصفهان بود
 کمالی نیک خوی و مهربانست
 کمالی صاحب فضل و کمالست
 کمالی صاحب اخلاق باشد
 کمال را صفات اولیایست
 کمالی در سخن سنجی و حیدست
 کمالی در فن حکمت سرایی
 کمالی را کمالات است بی حد
 تمیز چای خوب و بد ندارد
 اگر رفتی تو پیش از من به طهران
 بگو محروم ماندم از جنابت
 من و رفتن از اینجا بازی
 گر از سر چشمه تا سرتخت باشد
 چو دورست از من آثار سلامت

یقینا اصفهان نصف جهان بود
 کمالی در تن احباب جانست
 کمالی مقتدای اهل حالست
 کمالی در فتوت طاق باشد
 کمالی در کمال بی ریایست
 ولو خود دستجردی هم ندیدست
 بود همچون ملک در بی وفایی
 نداند لیک جای خوب از بد
 و الا هیچ نقصی خود ندارد
 ز قول من سلامش کن فراوان
 نخواهم دید دیگر جز به خوابت
 میسر کی شود هیئات و هی هی
 سفر با ضعف پیری سخت باشد
 فتد دیدار لاشک بر قیامت

ندانم در کجا این قصه دیدم
 که دو روبه یکی ماده یکی نر
 ملک با خیل تازان شد به نخجیر
 چو پیدا گشت آغاز جدایی
 یکی مویه کنان با جفت خود گفت
 جوابش داد آن یک از سر سوز
 ز من عرض ارادت کن ملک را
 ملک آن طعنه بر مهر و وفازن
 ملک دارای آن مغز سیاسی

و یا از قصه پردازی شنیدم
 به هم بودند عمری یار و هم سر
 کشیدند آن دو روبه را به زنجیر
 عیان شد روز ختم آشنایی
 که دیگر در کجا خواهیم شد جفت
 همانا در دکان پوستین دوز
 به هر سلک شریفی منسلک را
 به آیین محبت پشت پازن
 که می خندد به قانون اساسی

که تعدادش به من هم گشته مشکل
 نمی پرسی چرا احوال ما را
 عجب چیز بدی باشد و کالت
 بزن یک بوسه بر رویش خدا را
 همایون پیر ما آقای نیر
 مـصفا از کـدورت هـای دوران
 کند با نصرت الدوله ملاقات
 کند اظهار بس شرمندگی ها
 همـین شـه زاده آزاده باشد
 خدا دادش تمامی با تمامی
 جز این یک تیر در ترکش ندارد
 پسر سرخیلِ ابناء کرام است
 که باشد رشته اش در دست فیروز
 تمنعم می کنم از نعمت او
 از او من شاکرم تا نفخه صور
 پیمبر گفت من لم یشکر الناس
 زمانی نوش و گاهی نیش بینی
 که بینی العجب ثم العجب را
 عجب بین جمادی و رجب نیست
 نزاید جز عجب هر صبح و هر شام
 بدیدم آنچه نتوان کرد باور
 ورا با تو روابط تیره تر گشت
 برون انداختی حمقِ جبلی
 ز اندامت خریست عرض اندام
 بسی بی ربط خواندی آن دهن را
 ز بسی آزر میت آزر مم آید
 همی خوردی ولی قدری زیادی

ملک دارای آن حد فضایل
 بگو شه زاده هاشم میرزا را
 و کالت گر دهد تغییر حالت
 چو بینی اقتدار الملک ما را
 الهی زنده باد آن مرد خیر
 بود شه زاده مرآت سلطان
 امیدم آن که چون در بعض اوقات
 رساند بر وی از من بندگی ها
 در ایران گر یک شه زاده باشد
 جوانی کام رانی نیک نامی
 جز او ایران به کس نازش ندارد
 پدر گر جزء آباء لئام است
 شود فیروز کار ملک آن روز
 نکرده هیچ یک دم خدمت او
 مرا او بر خراسان کرد مامور
 مرا باید که دارم نعمتش پاس
 به گیتی بیش مانی بیش بینی
 بمان و بین جمادی و رجب را
 در این گیتی عجب دیدن عجب نیست
 از این مرد وزن شمس و قمر نام
 من از عارف در این ایام آخر
 بیا عارف که روی کار برگشت
 شنیدم در تیاتر باغ ملی
 نمود اندر تماشاخانه عام
 به جای بد کشانیدی سخن را
 نمی گویم چه گفتی شرمم آید
 چنین گفتند کز آن چیز عادی

که دیگر کس نمی دیدت سر سن
 نه از شیشه اماله قیف سازی
 غزل سازی و آن هم در سیاست
 تو شاعر نیستی تصنیف سازی
 عجب مشت خودت را باز کردی
 سخن گفتن نه آسان است اینجا
 خراسانی دو لب ده گوش دارد
 نه تنها پی روی قُرا سَبِعد
 ز انواع فضایل با نصیبی
 که صد پیشی به پیشاوور دارد
 چو می خوانند اشعارِ چرتت
 که مثل تو نادانند یا مست
 چو با زور بزک روی زن پیر
 و گرنه کار شعرت بود مشکل
 به ریش هر چه قزوینی است ریدم
 یکی از دوستان از در درآمد
 ولیکن بر شماها میهمان است
 ولو عارف بود، اکرام باید
 گهی خوردست می باید ولش کرد
 دو مغز اندر دل یک پوست گردیم
 ز مهرست این که گه پشتت بخارم
 دعا گوی تو ام تا زنده باشم
 که تالذت بری از عمر چندی
 چرا پا بر دُم افعی گذاری
 میفکن بر سر بی زخم خود زفت
 ز شر معدلت خواهی بیاسا
 نه مانند من و تو پاک بازند

الهی می زد آواز ترا سن
 ترا گفتند تا تصنیف سازی
 کنی با شعر بد عرض کیاست
 تو آهوئی مکن جاننا گرازی
 عجب اشعار زشتی ساز کردی
 برادر جان خراسانست اینجا
 خراسان مردم باهوش دارد
 همه طلاب او دارای طبعند
 نشسته جنب هر جمعی ادیبی
 خراسان جا چو نیشابور دارد
 نمایند اهل معنی ریشخندت
 کسانی می زنند از بهر تو دست
 شود شعر تو خوش با زور تحریر
 به داد تو رسیده ای دل ای دل
 برو عارف که مهر از تو بریدم
 چو عارف نامه آمد تا بدن حد
 بگفتا گرچه عارف بد زبان است
 به مهمان شفقت و انعام باید
 نباید بیش از این خون در دلش کرد
 بیا عارف دوباره دوست گردیم
 ترا من جانِ عارف دوست دارم
 ترا من جانِ عارف بنده باشم
 بیا تا گویمت رندانه پندی
 تو این کرم سیاست چیست داری
 برو چندی در کون را بکن چفت
 مکن اصلاً سخن از نظم و یاسا
 سیاست پیشه مردم، حیلہ سازند

به هر جا هر چه پاش افتاد آند
 گهی مشروطه گاهی مستبدند
 به هر صورت درآ، مانند مومی
 کَهَر کمتر نباشد از کبودا
 تو خیلی پاردم ساییده باشی
 دهد اشخاص زیرک را دم گیر
 که افتادند بهر دانه در دام
 به خوبی همدگر را می شناسند
 به باطن مقصد و مقصودشان چیست
 یکیشان گر به چاه افتد در آرند
 که هم بی دست و هم بی دوستانیم
 نشان کین و آماج بلاییم
 حراج عقل و ایمان است اینجا
 نمی دانی چقدر این جنس حیزست
 نباشد بر وطن یک جو علاقه
 یکی با روس ها پیوند گیرد
 که ایران مال روس و انگلیس است
 از آنها کمتران کمتر از اینند
 ولی این دسته دزد اختیاری
 والا در بساط آهی ندارند
 برای شام شب اندر تلاشند
 که حرف آخر قانون بود نون
 برای شغل و کار است و ریاست
 امید جز به سردار سپه نیست
 که از فقر و فنا آوارگانند
 به زیر پای صاحب ملک خاکند
 نه آزادی نه قانون می پسندند

تماماً حقه باز و شارلاتانند
 به هر تغییر شکلی مستعدند
 تو هم قزوینی ملای رومی
 تو هم کمتر نئی از ان رُودا
 همانا گرگ بالان دیده باشی
 ولیکن باز گاهی چرخ بی پیر
 فراوان مرغ زیرک دیده ایام
 سیاست پیشگان در هر لباسند
 همه داند زین فن سودشان چیست
 از این رو یکدگر را پاس دارند
 من و تو زود در شرش بمانیم
 چو ما از جنس این مردم سوایم
 نمی دانی که ایران است اینجا
 نمی دانی که ایرانی چه چیزست
 بزرگان وطن را از حماقه
 یکی از انگلستان پند گیرد
 به مغز جمله این فکر خسیس است
 بزرگان در میان ما چنینند
 بزرگانند دزد اختیاری
 به غیر از نوکری راهی ندارند
 تهی دستان گرفتار معاشند
 از آن گویند گاهی لفظ قانون
 اگر داخل شوند اندر سیاست
 تجارت نیست، صنعت نیست، ره نیست
 رعایا جملگی بیچارگانند
 ز ظلم مالک بی دین هلاکند
 تمام از جنس گاو و گوسفندند

چه دانن این گروه ابله دون
 چو ملت این سه باشند ای نکومرد
 به این وصف از چنین ملت چه جویی؟
 برای همچو ملت همچو مردم
 نباید برد اسم از رسم و آیین
 تو خود گفندی که هر کس بود بیدار
 چرا پس می خری بر خود خطر را
 کنی با خود اعالی را اعادی
 بیا عارف بکن کاری که گویم
 اگر خواهی که کارت کار باشد
 دو ذرعی مولوی را گنده تر کن
 چو ذوقت خوب و آوازت ستودست
 عموم روضه خوانها بی سوادند
 مسائل کن بر از زادالمعادا
 بدان از بر بحار و جوهری را
 احادیث مزخرف جعل می کن
 بزن بالای منبر زیر آواز
 چو اشعار نکو بسیار دانی
 سر منبر وزیران را دعا کن
 بگو از همت این هیأت ماست
 ز سعی و فکر آن دانا وزیرست
 از آن با کله در کار اداره
 زبس داناست آن یک در وزارت
 فلان یک دیپلم اصلاح دارد
 در این فن اولین شخص جهانست
 ز اصلاحش چه هی خواهی از این بیش
 به جای پیرهای مهمل زار

که حریت چه باشد، چیست قانون
 چرا باید بکویی آهن سرد؟
 به این یک مشت پرعلت چه جویی؟
 نباید کرد عقل خویش را گم
 به گوش خر نباید خواند یاسین
 در ایران می رود آخر سر دار
 گذاری زیر پای خویش سر را
 نینی در جهان جز نامرادی
 تو با من دوستی، خیر تو جویم
 همیشه دیگ بخت بار باشد
 خودت را روضه خوانی معتبر کن
 سوادت هم اگر کم بود، بودست
 ترا این موهبت تنها ندادند
 فراهم کن برای خویش زادا
 نژاد جن و فامیل پری را
 خران گریه خر را نعل می کن
 بیفکن شور در مجلس ز شهناز
 بگیرد مجلس هر جا که خوانی
 به صدق از نیست ممکن، با ریا کن
 که در این فصل پیدا می شود ماست
 که سالم تر غذا نان و پنیرست
 فرنگی ها نمایند استعاره
 برند اسم شریفش با طهارت
 ز سر تا پای او اصلاح بارد
 نه آرشاک آنچنان نه خاصه خانست
 که نبود در وزارتخانه یک ریش
 جوانان مجرب را دهد کار

اگر مُردند هم مُردند، پیرند
 کند صد عضو را ناقص به یک روز
 بیند هر چه گه کاری بلیسد
 نگویم تا نیالایم دهان را
 تمام آن کثافت‌ها تمامست
 ز عرش افتاده پابند زمینند
 گناهست از کنی مرغانشان کیش
 به رشوت از کسی چیزی نگیرند
 به هیچ اسم دگر سودی ندارند
 که این بیچاره‌ها را چشم باز است
 ورم کردند از بس غصه خوردند
 مکن هرگز ز وضع مملکت دَم
 که عارف بسته از تعیب لب را
 نه مستأسل شوی دیگر نه مفلوک
 نه دیگر بایدت هر سو فرارید
 بشوی از حرف بی‌معنی ورق را
 که وافورت دهد بادست مقبول
 تماشا کن به صنع حیّ مودود
 بیر سور از نکورویان پاسور
 بخوان گاهی نوا، گاهی همایون
 روان اهل معنی تازه گردد
 عموم مؤمنات و مؤمنین را
 که سرمشق من اندر این کلامست
 جلايرنامه خود را دریدی
 جلايرنامه را من زنده کردم
 مبادا دوستان از من برنجند
 که اهل دانشم دارند معذور

به تخمش گر همه پیران بمیرند
 ز استحکام سُم وز سختی پوز
 شب و روز آن یکی قانون نویسد
 کثافت‌کاری پیشینان را
 از آن روزی که این عالی‌مقامست
 و کیلان را بگوروح‌الامینند
 مقدس زاده‌اند از مادر خویش
 یقیناً گر ز بی‌چیزی بمیرند
 به جز شهریه مقصودی ندارند
 فقط از بهر ماهی چند غاز است
 غم ملت ز بس خوردند مُردند
 ز مشروطیت و قانون مزن دم
 بزرگان چون بینند این عجب را
 کنند آجیل و ماجیل تو را کوک
 نه دیگر حبس می‌بینی نه تبعید
 بخور با بچه خوشگل‌ها عرق را
 اگر داری بتی شیرین و شنگول
 بکش تریاک و بر زلفش بده دود
 بزن با دوستان در بوستان سور
 به عشق خَدّ خوب و قدّ موزون
 چو تصنیف بلند آوازه گردد
 خدا روزی کند عیسی چنین را
 جلايرنامه قائم مقامست
 اگر قائم مقام این نامه دیدی
 جلاير را جلاير بنده کردم
 به شوخی گفته‌ام گر یاوه‌یی چند
 ییارم از عرب بیتی دو مشهور

وَوَهِنًا فِي بَيَانِي لِلْمَعَانِي
عَلَى تَنْشِيْطِ اِبْنَاءِ الزَّمَانِ

اِذَا شَاهَدْتَ فِي نَظْمِي فَتَوْرًا
فَلَاتِ نَسْبٍ لِنَقْصِي اِنْ رَقْصِي

جواب به خرده‌گیر

گدایی، سفله‌ای، بی‌آبرویی
 حجاب شرم و عفت را دریده
 به زشتی یاد کرده نام بنده
 به جز راه ادب راهی نپویم
 که فحش آیین سردمدار باشد
 سپس خواهیم ز اهل فکر تصدیق
 نه با هر بی‌دل بی‌خانمان است
 منش نشناختم کو خواهرم بود
 نه این هم باز تقصیر حجاب است؟
 که کس نادیده بر خواهر بچسبد؟
 که خواهر از برادر کامیابست؟
 حجابست آنکه ایران زو خرابست
 که خوانندی مادرت را خواهر من!
 یقین این شبهه از تو سر نمیزد
 نمی‌افتاد راز از پرده بیرون
 که خواهر ساز ناید با برادر
 که ضد نص قرآن مبین است

شنیدم یاوه‌گویی هرزه‌پویی
 چو اشعار حجابم را شنیده
 زبان بگشاده بر دشنام بنده
 ولی من هیچ بد از وی نگویم
 مرا از فحش دادن عار باشد
 گذارم امر را در پای تحقیق
 «سخن را روی با صاحب‌دلان است»
 به قول تو زنی کاندر برم بود
 گرفتم قول تو عین صواب است
 نباید منع کرد این عادت بد
 نه خود این نیز هم عیب حجابست
 تمام این مفسد از حجابست
 تو را هم شد حجاب اسباب این ظن
 اگر آن زن به سر معجر نمیزد
 نفهمیده نمی‌گفتی و اکنون
 نیاندیشیدی ای بیچاره خسر
 حجاب دست و صورت هم یقین است

بر سنگ مزار

یا از این بعد به دنیا آید
ایرجم، ایرج شیرین سخنم
یک جهان عشق نهانست اینجا
مدفن عشق بود مدفن من
صرف عیش و طرب و مستی بود
مرده و زنده من عاشق اوست
بی شما صرف نکردم اوقات
شوق دیدار شما در من بود
باز در راه شما بنشستم
چشم من باز به دنبال شماست
بگذارید به خاک قدمی
در دل خاک دلم شاد کنید!

ای نکویان که در این دنیا بید
این که خفته است در این خاک منم
مدفن عشق جهانست اینجا
عاشقی بوده به دنیا فن من
آنچه از مال جهان هستی بود
هر که را روی خوش و خوی نکوست
من همانم که در ایام حیات
تا مرا روح و روان در تن بود
بعد چون رخت ز دنیا بستم
گرچه امروز به خاک مأواست
بنشینید بر این خاک دمی
گاهی از من به سخن یاد کنید

* * *

نکته

سهل بود خوردن افسوس مفت
هیچ ندانند جز احسنت و زه
فارغ از اندیشه نیک و بدست
رحمت وافر به نهادم کنند
کاش کمی حین بقایم کنند
اول و آخر همه خواهیم مرد

طبع من این نکته چه پاکیزه گفت
مردم این ملک ز که تا به مه
هر کسی اندر غم جان خودست
بعد که مُردم، همه یادم کنند
زانچه پس از مرگ براریم کنند
دل به کف غصه نباید سپرد

* * *

شراب

آراسته با شکل مهیبی سر و بر را
 باید بگزینی تو یکی زین سه خطر را
 یا بشکنی از خواهر خود سینه و سر را
 تا آنکه بپوشم ز هلاک تو نظر را
 کز مرگ فتد لرزه به تن ضیغم نر را
 هرگز نکنم ترک ادب این دو نفر را
 می نوشم و با وی بکنم چاره شر را
 هم خواهر خود را زد و هم کشت پدر را
 زین مایه شر حفظ کند نوع بشر را

ابلیس شی رفت به بالین جوانی
 گفتا که منم مرگ و اگر خواهی زنهار
 یا آن پدر پیر خودت را بکشی زار
 یا خود ز می ناب کشی یک دو سه ساغر
 لرزید از این بیم جوان بر خود و جا داشت
 گفتا پدر و خواهر من هر دو عزیزند
 لیکن چو به می دفع شر از خویش توان کرد
 جامی دو بنوشید و چو شد خیره ز مستی
 ای کاش شود خشک بن تاک و خداوند

مادر

یستان به دهن گرفتن آموخت
 بیدار نشست و خفتن آموخت
 تا شیوه راه رفتن آموخت
 الفاظ نهاد و گفتن آموخت
 بر غنچه گل شکفتن آموخت
 تا هستم و هست دارمش دوست

گویند مرا چو زاد مادر
 شبها بر گاهواره من
 دستم بگرفت و پا پا برد
 یک حرف و دو حرف بر زبانم
 لبخند نهاد بر لب من
 پس هستی من ز هستی اوست

تصویر زن

تصویر زنی به گچ کشیدند
 از مخبر صادقی شنیدند
 روی زن بی نقاب دیدند
 تا سرد در آن سرا دویندند
 می رفت که مؤمنین رسیدند
 یک پیچه ز گل بر او بریدند
 با یک دو سه مشت گل خریدند
 رفتند و به خانه آمدند
 چون شیر درنده می جهیدند
 پاچین عفاف می دریدند
 مانند نبات می مکیدند
 در بحر گناه می تپیدند
 مردم همه می جهنمیدند
 یکباره به صور می دمیدند
 انجم ز سپهر می رمیدند
 طلاب علوم رو سفیدند
 از رونق ملک نا امیدند

بر سردر کاروانسرای
 ارباب عمایم این خبر را
 گفتند که وا شریعتا، خلق
 آسیمه سر از درون مسجد
 ایمان و امان به سرعت برق
 این آب آورد، آن یکی خاک
 ناموس به باد رفته ای را
 چون شرع نبی از این خطر رست
 غفلت شده بود و خلق وحشی
 بی پیچه زن گشاده رو را
 لبهای قشنگ خوشگلش را
 بالجمله تمام مردم شهر
 درهای بهشت بسته می شد
 می گشت قیامت آشکارا
 طیر از و کرات و وحش از جحر
 این است که پیش خالق و خلق
 با این علما هنوز مردم

جهاد اکبر

شب در بساط احرار از التفات سردار
 هر کس به نشوویی تاخت با نشوه کار خود ساخت
 تریاک مُفت دیدم هی بستم و کشیدم
 گشت از وفور و افور یُبس مزاج موفور
 تریاکیان الدنگ سازند سنده را سنگ
 یک ربع مات بودم زان پس به جد فزودم
 تا سیل خون نیامد سنده برون نیامد
 الحق که ریدن ما تریاکیان بدبخت
 کنیاک بود بسیار تریاک بود بی مر
 من هم زدم به وافور از حد خود فزون تر
 غافل که صبح آن شب آید مرا چه بر سر
 چونانکه صبح ماندم در مستراح مضطر
 چون قافیه شود تنگ وسعت فُتد به مدبر
 تا جای تو نمودم خالی من ای برادر
 چیزی ز کون نیامد جز پیشکل محجر
 باشد جهاد با نفس یعنی جهاد اکبر!

جنده بازی

هر کس که نمود جنده بازی
 سوزاک نمایدش بلاشک
 دائم به ذکر علیل باشد
 گر دختر جبرئیل باشد

مزاح با یکی از دوستان

چند تو را گفتم ای کمال مخور کیر
چون به جوانب تو پند من نشنیدی
کیر بواسیر آورد همه دانتد
خرما افزون خوری حناق بگیری

تا نشوی مبتلا به رنج بواسیر
رنج بواسیر کش کنون که شدی پیر
درد گلو زاید از زیادی انجیر
کیر ندارد به قدر خرما تاثیر؟

* * *

انتقاد از قمه زنی

بشنو که لطیفه قشنگی است
در دسته شاحسین بنگر
خواهد که کُشد سنان و خولی
آن ترک دگر ز سینه زن ها
کوییدن اشقیا از این بهه؟

این است حقیقت اصل معنیش
کان ترک کفن فکنده در پیش
کوید قمه را به کله خویش
فریاد کند ز سینه ریش
دانایی و معرفت از این بیش؟

* * *

ای خایه

بنموده‌یی از جماع سیرم	ای خایه! به دست تو اسیرم
تا باد تو کرده دست گیرم	دستم نشود به تخم کس بند
از حسرت کون و کس بمیرم	چندان نشوی تو خوب تا من
کوچک بشوید، بنده پیرم	تا حضرت مستطاب عالی
خوب ار نشدی، نشو به کیرم!	زین پس ز جماع رخ تباہم

دوزخ

که مار هفت سر و عقرب دو سر دارد	به قدر فهم تو کردند وصف دوزخ را
ز مار و عقرب گزنده تر درار	خدای خواهد اگر بنده را عذاب کند
اقلّ دویست نفر روضه خوان خر دارد	از آن گروه چه خواهی که از هزار نفر
دویست واعظ از روضه خوان بتر دارد	دویست دیگر جن گیر و شاعر و رمال

حیله

دیشب دو نفر از رفقا آمده بودند
 همراه یکی‌شان پسری بود که گفتی
 از در نرسیده به همان نظر اول
 گفتم که خدایا ز من این قوم چه خواهند
 ناخوانده و خوانده چو بلا بر سرم آیند
 نرد آمد و مشغول شدند آن دو ولی من
 گفتم تو هم ای مُغ بچه بی‌مشغله منشین
 پیش آی و بزن با من دل‌باخته پاسور
 گفتا که سر سوزدن کار جفنگیست
 گفتم سر هرچ آنکه تو گویی و تو خواهی
 گر من بیرم از تو دو جوراب ستانم
 زیبا پسر این شرط چو بشنید پسندید
 خادم شد و یک دسته ورق داد و کشیدیم
 پشت سر هر یک ورقی یک عرقش داد
 پیمود بدانسان که زمانی نشده پیش
 او جر زد و من جر زدم آنقدر که آخر
 خوردند همه جز من و جز من همه خفتند
 پاسی چو ز شب رفت ز جا جستم و دیدم
 آهسته به سر پنجه شدم زیر لحافش
 وا کردم از او تکمه شلوار و عیان شد
 تر کردمش آن موضع مخصوص بخوبی
 هشتم سر گرم ذکرم بر در نرمش
 دیدم که بر افتاد نفیرش ز تکاپو
 وقتست که در غلتد و باطل شودم کار
 چسیدمش آنگونه که هرگز نتوانست

در محضر من ساخته بر محضر از من
 چشمانش طلب میکند ارث پدر از من
 دین و دل و دانش بر بود آن پسر از من
 ثابت‌طلبی دارند اینان مگر از من
 دارند تمنا همه بی‌حد و مر از من
 در حیله که خوش دل شود این یک نفر از من
 کاینه قلبت نپذیرد کدر از من
 شاید که یکی سوز بری معتبر از من
 ضایع چه کنی وقت خوشی بی‌ثمر از من
 پیش آی و ورق ده که کلاه از تو سر از من
 بستان تو یکی قوطی سیگار زر از من
 زیرا که همه سود از او بُد ضرر از من
 شد چار ورق از وی و چار دگر از من
 خادم که در این فن بود استادتر از من
 من بدتر از او مست شدم او بتر از من
 شام آمد و کوتاه شد این جور و جر از من
 کو برده بد از اول شب خواب و خور از من
 خوابند حریفان همگی بی‌خبر از من
 افتاده از این حال نفس در شُمَر از من
 کونی که نهان بود چو قرص قمر از من
 آری که فراوان زده سر این هنر از من
 آهسته در او رفت دو ثلث ذکر از من
 گویی که رسیدست دلش را خبر از من
 کاری که نخواهد شد حاصل دگر از من
 گردنش تبردار جدا با تبر از من

تا خایه فرو بردم و گفتم آخ که مردم
 چون صعوه افتاده به سر پنجه شاهین
 گفت این چه بساطست ولم کن پدرم سوخت
 من اهل چنین کار نبودم که تو کردی
 در خواب نمی دید کسی ترکندم در
 با همچو منی همچو فنی؟ گفتمش آرام
 یک لحظه مکن داد که رسوا مکنیمان
 شیطان لعین و سوسه ام کرد و الا
 تارفت بگوید چه، دهانش بگرفتم
 قربان تو ای درد و بلای تو به جانم
 گر بار دگر همچو خلافی به تو کردم
 کاریست گذشتست و سبویست شکستست
 حالاست که یاران دگر سر بدر آرند
 مستیم و خرابیم و کسی شاهد ما نیست
 یک لحظه تو این جوش مزین حوصله پیش آر
 دانی که تو گر بیش کنی هممه و قال
 زیبا پسر از خشم در اندیشه فرو رفت
 گفتا بخدا نیست بد اخلاق تر از تو
 گفتاده بده قوطی سیگار طلارا
 بگذار که بی هممه فارغ شوم از کار
 شد صبح و بر آورد سر آن سیمبر از خواب
 با خادم من گفت که مخدوم تو پس کو
 پژمرد و در اندیشه فرو رفت و بخود گفت

گویی به دلش رفت فرو بیشتر از من
 درمانده به زیر اندر بی بال و پر از من
 برخیز و برو پرده عصمت مدر از من
 خود را بکشم گر نکشی زودتر از من
 غیر از تو که تر کردی در خواب در از من
 حق داری اگر پاره نمایی جگر از من
 بشنو که چه شد تا که زد این کار سر از من
 کس هیچ ندیدست خطا اینقدر از من
 گفتم صنما محض خدا در گذر از من
 عفوم کن و آزرده مشو این سفر از من
 برخیز و بزن مشت و بسوزان پدر از من
 بیخود مبر این آب رخ مختصر از من
 ناچار تو شرمنده شوی بیشتر از من
 بگذار بجنبد کفل از تو کمر از من
 هم دفع شر از خود کن و هم دفع شر از من
 بدنام کنی خود را قطع نظر از من
 وامانده از این حال به بوک و مگر از من
 گفتم بخدا نیست خوش اخلاق تر از من
 گفتم تو نرو تا نستانی سحر از من
 چون صبح شود هر چه بخواهی بیر از من
 در بستر من دید که نبود اثر از من
 او داد جوابش که ندارد خبر از من
 دیدی که چه تر کرد در این بد گهر از من؟

آب حیات

آب حیات است پدرسوخته	حُب نبات است پدرسوخته
وہ چه سیه چرده و شیرین لب است	چون شکلات است پدرسوخته
آب شود گر به دهانش بری	توت هرات است پدرسوخته
تا بتوانیش بگیری و بکن	صوم و صلوات است پدرسوخته
می نرسد جز به فرومایگان	خمس و زکات است پدرسوخته
سخت بود ره به دلش یافتن	حصن کلات است پدرسوخته
تنگ دهان، موی میان، دل سیاه	عین دوات است پدرسوخته
احمد و از مهر چنین منصرف	خصم نجات است پدرسوخته
با همه ناراستی و بددلی	خوش حرکات است پدرسوخته
قافیه هر چند غلط می شود	باب لواط است پدرسوخته

انتقاد از قمه زنان

زن قجه چه میکشی خودت را	دیگر نشود حسین زنده
کشتند و گذشت و رفت و شد خاک	خاکش علف و علف چرنده
من هم گویم یزید بد بود	لعنت به یزید بد کننده
اما دگر این کتل متل چیست	وین دستۀ خنده آورنده
تخم چه کسی بریده خواهی	با این قمه های نابرنده
آیا تو سکینه یی که گویی	سو ایستیم عمیم گلنده
کو شمر و تو کیستی که گویی	گل قویما منی شمیر آکنده
تو زینب خواهر حسینی؟	ای نره خر سییل گنده!

از این حرکات مثل جنده؟
 شد چند کرور نفس رنده
 یک موز زهار چرخ کنده
 هفتاد و دو تن زسر فکنده
 ای در خور صد هزار خنده
 با نفرین تو بر کاشنده
 یک شرط به صرفه برنده
 بشکاف سرو بکوب دنده
 هی بر تن خود بمال سنده
 کاری که تبر کند به کنده
 چون بال که می زند پرنده
 هی پاره بکن قبای ژنده
 گر شد عن تو به ریش بنده!

خجالت نکشی میان مردم
 در جنگ دوسال پیش دیدی
 از این همه کشتگان نگردید
 در سیزده قرن پیش اگر شد
 امروز تو چرا می کنی ریش
 کی کشته شود دوباره زنده
 باور نکنی بیا بیندیم
 صد روز دگر برو چو امروز
 هی بر سر و ریش خود بزن گل
 هی با قمه زن به کله خویش
 هی بر سر خود بزن دو دستی
 هی گو که حسین کفن ندارد
 گر زنده نشد عنم به ریشت

* * *

شهر کثیف

اندر این شهر ندیدم بنده
 از گه و گند بود آکنده
 کیر بر کس زن خواننده

جز گه و گند و کثافت چیزی
 هر کجا شهر مسلمانان است
 گه به گور پدر آنکه نوشت

* * *

در هجو شیخ فضل الله نوری

بر سر و مغزت دگنک میزند
 دست به نعلین و چسک میزند
 با حنک و تحت حنک میزند
 گاه حنک را به هتک میزند
 هم به تو و هم به کومک میزند
 چوب به پاهای فلک میزند
 ملتفتش باش که چک میزند
 گوز یکایک به الک میزند
 هم به الک هم به دولک میزند
 از تو چه پوشیده کمک میزند
 بر جگر ریش نمک میزند
 دیم ددک دیم ددک میزند
 یار و صد جور کلک میزند
 شیخ در دوز و کلک میزند
 خیمه از آن جا به درک میزند
 دست تصرف به فدک میزند
 روزی صد مرتبه الک میزند
 سیم بدان را به محک میزند
 ملت الله معک میزند
 شیخ ز بیکاری سگ میزند

حجه الاسلام کتک میزند
 گر نرسد بر دگنک دست او
 این دو سه گر هیچ کدامش نشد
 تانشوی پاره خبردار باش
 گر کومکت رستم دستان بود
 ور بکنند پابمیانی فلک
 چک زن سختی بود این پهلوان
 دستش اگر بر فلکیها رسد
 ورا الک تنها کافی نشد
 گویند آقا همه شب زیر جل
 چون ببرد دست به سیخ کباب
 نرمک نرمک به سر انگشت خویش
 مختصرا هر شب در جوف پارک
 حالا در حضرت عبدالعظیم
 ان شاء الله دو روز دگر
 منعش اگر کس نکند بی ریا
 وان جگر نازکش از بهر پول
 مجلس شورا است که با دست حق
 هر جا خواهی به سلامت برو
 قافیه هر چند غلط شد ولی

مزاح با یکی از وزیران

بیضه‌ام رنجور شد از بیضه‌ات دور ای وزیر
 دیرگاهی شد که از احوال تخم غافل
 از همان روزی که شد با تو امور خارجه
 این نه آن خایه است کان را دیده‌ای در کودکی
 چون جراید را دو روز دگر آزادی دهند
 نسبتاً اندر درشتی دانه خرما شدست
 عاقبت چشم بد مردم بدو آسیب زد
 پاک و افوری شدم از بس که گفتند این و آن
 بر ندارم یک قدم از ترس جان بی بیضه‌بند
 آنچنان حساس شد تخم که زحمت می‌برد
 پی به درد من نخواهی برد با این حرف‌ها
 رحم کرد ایزد که یک تخم چنین رنجور گشت
 خایه بیچاره را این زحمت از کیرست و بس
 کیر کافر کیش یک شب اختیار از من ربود
 کون صافی بود لیکن میکروب سوزاک داشت
 لذتی گر بود یا نه حالی آن لذت گذشت
 هر سحر دارم امید آنکه دیگر چرک نیست
 بسکه دستور آمد و انواع مرهم‌ها گذاشت
 زین جسارت‌ها که کردم عذر من پذیرفته دار

پرسی کن گاه گاه از حال رنجور ای وزیر
 این چنین غفلت بود از چون تویی دور ای وزیر
 بیضه‌ام از نو ورم کردست پرزور ای وزیر
 در بزرگی گشته این اوقات مشهور ای وزیر
 شرح آن را دید خواهی جمله مسطور ای وزیر
 بیضه‌ی کو بود چون یک حبه انگور ای وزیر
 گرچه بود از چشم‌ها پیوسته مستور ای وزیر
 بهر تسکین و جع خوبست و افور ای وزیر
 گشته‌ام در دست تخم خویش مقهور ای وزیر
 از طنین پشه‌ای چون نیش زنبور ای وزیر
 تا نگرده بیضه‌ات با بیضه‌ام جور ای وزیر
 هر دو گر می‌شد شدی نور علی نور ای وزیر
 جمله آتش‌ها بود از گور این کور ای وزیر
 خورده بودم کاش آنشب حب کافور ای وزیر
 همچو زهری کو بود در جام بلور ای وزیر
 زحمتش باقیست با من تالب گور ای وزیر
 چون فشارم کله کیرم شوم بور ای وزیر
 رید بر تخم من بیچاره دستور ای وزیر
 شاعر من شاعران باشند معذور ای وزیر

خر عیسی

خر عیسی است که از هر هنری باخبر است
 خوش لب و خوش دهن و چابک و شیرین حرکات
 هر خری را نتوان گفت که صاحب هنر است
 کم خور و پردو و باتربیت و باربر است
 که خود از جمله خرهای جهان بی خبر است
 که کجا موقع مکث است و مقام گذر است
 او هم اندر بر خرها همه پیغامبر است
 چون سوارش بر مردم همه پیغمبر بود
 که تو را در همه احوال رفیق سفر است
 مرو ای مرد مسافر به سفر جز با او
 که چو من مادح بر مدح خری مفتخر است
 حال ممدوحین زین چامه بدان ای هشیار
 من بجز مدحت او مدح دگر خر نکنم
 جز خر عیسی گور پدر هرچه خر است

می ترسم

ز یاران آنقدر بد دیده‌ام کز یار می ترسم
 شاپویی‌ها خطرناکند و ترسیدن از آن واجب
 به بیکاری چنان خو کرده‌ام کز کار می ترسم
 ولی با این خطرناکی من از دستار می ترسم
 از آن شاهنشاه بی دین خلق آزار می ترسم
 غم خود را به یک سو هشته از غمخوار می ترسم
 چه کار آید ز دست من که از اصرار می ترسم
 چه سازم دور دور دیگرست از دار می ترسم
 فرآوان گفتنی‌ها هست و باید گفتمش اما
 نمی ترسم نه از مار و نه از کژدم نه زین پیمان شکن مردم
 چو بی اصرار کار از دست مردم بر نمی آید

خر و عَزَب

دید در باغ یکی ماده الاغ
 ماده خر بسته به میل طالب
 تا بدانند به یقین خر خر کیست
 باغ را از سر خر خالی دید
 هوش خربنده به پیش خر بود
 بود اندر گرو گادن خر
 هر که دنبال هوس رفت خر است!
 بیند آنرا که بر او مطلوب است
 ماده خر را به دم کار گرفت
 پرده‌ها در پس این پرده در است
 که در آن یافت نگردهد مگسی
 نیست صافی که مکدر نشود
 مشت بیچاره خرگا و اشد
 چه کنی با خر من؟ گفتا هیچ!
 معنی هیچ کنون فهمیدم
 که خری هم به فراغت گایی

شد گذار عزیبی از در باغ
 باغبان غایب و شهوت غالب
 سر درون کرد و به هرسو نگریست
 اندکی از چپ و از راست دوید
 ور کسی نیز به باغ اندر بود
 آری آن گمشده را سمع و بصر
 آدمی پیش هوس کور و کر است
 او چه داند که چه بد یا خوب است
 الغرض بند ز شلوار گرفت
 بود غافل که فلک پرده در است
 ندهد شربت شیرین به کسی
 نوش بی‌نیش میسر نشود
 ناگهان صاحب خر پیدا شد
 بانگ برداشت بر او کای جا پیچ
 گفت المنه لله! دیدم
 نگذارد فلک مینایی

قصه بامزه

قصه دیگر از این بامزه تر
 شد روان سیل صفت آتش حرب
 آتشی از سر دنیا برخاست
 حافظ صلح جهان آمریکا
 به تن مردم ری جان آمد
 آب داخل شد در لانه مور
 عده ای ماند و دگر عده گریخت
 کرد باید کمک متحدین
 چه بگویم چه قیامت کردند
 بود لازم که ز ری دور شوند
 یک یک و ده ده و صد صد مردم
 مقصد باقی دیگر مجهول
 جزء آن جمع پریشان بودم
 می روم لیک ندانم به کجا
 شب رسیدیم به یک دیه خراب
 پا و پاتاوه ز هم وا کردیم
 این به فکر خور و آن در پی خواب
 عده ای ناطق و جمعی خاموش
 خورد و در یک طرف حجره غنود
 خواب در منزل ناباب نبرد
 خواب بر چشم همه غالب گشت
 رفته در زیر لحاف پسره
 مرگ من لفت نده، تخت بگیر!
 رفته یک ثلث و دو ثلثش باقی ست!
 چه شد اینطور بد اخلاق شدی

گوش کن کامدم امشب به نظر
 اندر آن سال که از جانب غرب
 انگلیس از دل دریا برخاست
 پای بگذاشت به میدان و غا
 گاری لیره ز آلمان آمد
 جنبش افتاد در احزاب غیور
 رشته طاعت ژاندارم گسیخت
 همه گفتند که از وحدت دین
 اهل ری عرض شهادت کردند
 لیک از آن ترس که محصور شوند
 لاجرم روی نهادند به قم
 مقصد عده معدودی پول
 من هم از جمله ایشان بودم
 من هم از درد وطن با رفقا
 من و یک جمع دگر از احباب
 کلبه ای یافته ماوا کردیم
 خسته و کوفته و مست و خراب
 یکی افسرده و آن یک در جوش
 هر کسی هر چه در انباش بود
 همه خفتند و مرا خواب نبرد
 ساعتی چند چو از شب بگذشت
 دیدم آن سیده نره خره
 گوید آهسته به گوشش که امیر
 این چه بی حسی و بد اخلاقی ست
 تو که همواره خوش اخلاق بدی

جوان در نظرم عالم پیر
 عملا بین رفیقان دیم
 بد بود هر که به ما بدبین است!
 قصدش آن است که تا بیخ کند

من چو بشنیدم از او این تقریر شد
 هر چه از خلق نکو بشنیدم
 معنی خلق در ایران این است!
 هر که دم بیشتر از خلق زند

* * *

انتقاد

بر رخ خلق جهان تیغ کشید
 آتشِ فتنه در آفاق افتاد
 باز جنیید و به جوش آمد مور
 راحت و امن ز گیتی یکه شد
 باز از صعوه نمود استقبال
 غرچه مفسده خمیازه کشید
 روبه هر برزن و کوب نهادند
 یافت حرص و ولع و جهل شیوع
 کوزه شیر پر از آب به دوش
 طالب مزد، سر کار آمد
 ریش را بسته حنا از حمام
 شفقتی داند بر حال یتیم
 چشم بر منصب هم دوخته‌ها
 ای خوشا شب که فراغت به شب است
 کند انواع جنایت بُروز
 ظلم عاقل شود و خسبد رنج
 فارغ از صحبت بیهوده شوند

باز بر تافت به عالم خورشید
 شد بر افروخته کانون فساد
 تافت بر خواب گه عالم، نور
 روی آفاق پر از ولوله شد
 شیر بر خاست پی صید غزال
 قجه بخل به رخ غازه کشید
 مردمان در تک و پو افتادند
 گشت بی عاطفتی باز شروع
 آمد از خانه برون شیر فروش
 کاسب دزد به بازار آمد
 شد برون حضرت شیخ الاسلام
 شرکت خود را در مال یتیم
 صف کشیدند پدر سوخته‌ها
 روز آبستن رنج و تعب است
 من همه دشمن روزم که به روز
 ای خوشا شب که پس از ساعت پنج
 مردم از شر هم آسوده شوند

* * *

قلب مادر

که کند مادر تو با من جنگ
 چهره پرچین و جبین پر آژنگ
 بر دل نازک من تیر خدنگ
 همچو سنگ از دهن قلماسنگ
 شهد در کام من وتوست شرنگ
 تا نسازی دل او از خون رنگ
 باید این ساعت بی خوف و درنگ
 دل برون آری از آن سینه تنگ
 تا برد ز آینه قلبم زنگ
 نه بل آن فاسق بی عصمت و ننگ
 خیره از باده و دیوانه ز ننگ
 سینه بدرید دل آورد به چنگ
 دل مادر به کفش چون نارنگ
 و اندکی سوده شد او را آرننگ
 اوفتاد از کف آن بی فرهنگ
 پی برداشتن آن آهننگ
 آید آهسته برون این آهننگ
 آخ پای پسرم خورد به سنگ

داد معشوقه به عاشق پیغام
 هر کجا بیندم از دور کند
 با نگاه غضب آلود زند
 از در خانه مرا ترک کند
 مادر سنگ دلت تا زنده ست
 نشوم یک دل و یک رنگ تو را
 گر تو خواهی به وصالم برسی
 روی و سینه تنگش بدری
 گرم و خونین به منش باز آری
 عاشق بی خرد ناهنجار
 حرمت مادری از یاد ببرد
 رفت و مادر را افکند به خاک
 قصد سر منزل معشوق نمود
 از قضا خورد دم در به زمین
 وان دل گرم که جان داشت هنوز
 از زمین باز چو برخاست نمود
 دید کز آن دل آغشته به خون
 آه دست پسرم یافت خراش

* * *

مزاح با یکی از وزیران

مرا امروز گشت بیضه رنجور
 ز جفت خود به صورت فرد گشته
 که با جفتش نگنجد در یکی پوست
 که پنداری سپهسالار گشته
 که تا بیرون رود باد از سر او
 کز آن‌ها داشتی زین پیش چندی
 برای بنده شرمنده بفرست
 به صحت جفت و از علت شود طاق
 الهی علت بیضه نگیری
 شده اندر علاج بیضه ام مات
 به قدر مویی از تخم نشد کم
 کمال السلطنه بر تخم من رید
 نیازد دل ز دست افتاده بر کند
 تعلق می نماید در مداواً
 چنان دانم که خواهد بیضه ام خورد
 از این رو دوست می دارد دُرُشتش

وزیرا از مبارک بیضهات دور
 یکی چون پُر ز باد و درد گشته
 نمی دانم چه بادی در سر اوست
 چنان از باد و دم سرشار گشته
 بیاید بند کردن پیکر او
 اگر داری به جعبه بیضه بندی
 یکی را از برای بنده بفرست
 که از لطف تو گردد بیضه ام چاق
 کُنی از بیضه ام گر دست گیری
 کمال السلطنه با آن کمالات
 ورم با آن همه دارو و مرهم
 ز بس روغن به تخم بنده مالید
 دو مه دستش به تخم من بود بند
 گمان من چنین باشد که عمداً
 نمی خواهد که گردد بیضه ام خُرد
 و با تا پُر شود از بیضه مشتش

* * *

بهشت و دوزخ

رسول دید که جمعی گسسته‌افسارند
 بهشت و دوزخی آراست بهر بیم و امید
 من از جحیم ترسم از آنکه بار خدای
 ز مار و عقرب و آتش گزنده‌تر دارد
 جحیم قهر الهی است کاندر این عالم
 به قدر وسعت فکر تو آن یگانه حکیم
 برای ذوق تو شهوت پرست عبدالطن
 از آن نماز که خود هیچ از آن نمی‌فهمی
 تفاخری نبود مر خدای عالم را
 به چاره خواست کشان ربقه در رقاب کند
 که دعوت همه بر منهج صواب کند
 نه مطبخی است که در آتشم کباب کند
 خدای خواهد اگر بنده را عذاب کند
 تو را به خوی بد و فعل بد عقاب کند
 سخن ز دوزخ و فردوس در کتاب کند
 حدیث میوه و حوریّه و شراب کند
 خدا چه فایده و بهره اکتساب کند؟
 که چون تو ابلهی او را خدا حساب کند

رَم

یا رب این عادت چه می‌باشد که اهل مُلک ما
 جمله بنشینند با هم خوب و برخیزند خوش
 همچنان در موقعِ وارد شدن در مجلسی
 در دم در این یکی بر چپ رود آن یک به راست
 بر زبان آرند بسم الله بسم الله را
 اینکه وقت رفت و آمد بود اما این گروه
 این یکی چون می‌نشیند دگری ور می‌جهد
 فرضاً اندر مجلسی گرده نفر بنشسته بود
 گاه بیرون رفتن از مجلس ز در رم می‌کنند
 چون به پیش در رسند از همدگر رم می‌کنند
 گاه ز پیش رو گاهی از پشت سر رم می‌کنند
 از دو جانب دوخته بر در نظر رم می‌کنند
 گویا جن دیده یا از جانور رم می‌کنند
 در نشستن نیز یک نوع دگر رم می‌کنند
 تا دو نوبت گاه کم گاه بیشتر رم می‌کنند
 چون یکی وارد شود هر ده نفر رم می‌کنند

گویی اندر صحنه مجلس فر بنشاند اند
 نام این رم را چون نادانان ادب بنهاده اند
 از برای رنج بر رم مطلقاً معمول نیست
 گروزی از در آید رم مفصل می شود
 هیچ حیوانی ز جنس خود ندارد احتراز
 همچو آن اسب که بر من داده میر کامگار
 رم نه تنها کار این اسب سیاه مخلص است
 چون یکی پا می نهد روی فر رم می کنند
 بیشتر از صاحبان سیم و زر رم می کنند
 تا توانند از برای گنج ورم می کنند
 دیگر آن جا اهل مجلس معتبر رم می کنند
 این بشرها از هیولای بشر رم می کنند
 بی خبر رم می کنند و با خبر رم می کنند
 مردم این مملکت هم مثل خر رم می کنند

* * *

انتقاد از حجاب

نقاب دارد و دل به جلوه آب کند
 فقیه شهر به رفع حجاب مایل نیست
 چونست ظاهر قرآن به وفق خواهش او
 از او دلیل نباشد سوال کرد که گرگ
 کس این معما پرسید و من ندانستم
 به غیر ملت ایران کدام جانور است
 کجاست همت یک هیأتی ز پردگیان
 نقاب بر رخ زن سد باب معرفت است
 بلی نقاب بود که این گروه مفتی را
 به زهد گربه شبیهست زهد حضرت شیخ
 اگر ز آب دست گربه کمی تر گردد
 به احتیاط ز خود دست تر بگیرد دور
 کسی که غافل از این جنس بود پندارد
 نعوذ بالله اگر جلوه بی نقاب کند
 چرا که هر چه کند حیل در حجاب کند
 رود به باطن و تفسیر ناصواب کند
 به هر دلیل که شد بره را مجاب کند
 هر آنکه حل کند آنرا به من صواب کند
 که جفت خود نادیده انتخاب کند؟
 که مردوار رخ پرده را جواب کند
 کجاست دست حقیقت که فتح باب کند
 به نصف مردم ما مالک الرقاب کند
 نه بلکه گربه تشبیه به آن جناب کند
 بسی تکاند و بر خشکیش شتاب کند
 چو شیخ شهر ز آرایش اجتناب کند
 که آب پنجه هر گربه را عذاب کند

ز سینه تا به دم خود را درون آب کند
 از او بترس که همشیره‌ات خطاب کند
 فقیه شهر که بیدار را به خواب کند
 بگو بتازد و آن خانه را خراب کند
 اگر چه طالب آن جهد بی حساب کند
 بهل که شیخ دعا چو عوعوی کلاب کند
 مگر مساعدتی دست انقلاب کند
 وثاق و کوچه پر از ماه و آفتاب کند

ولی چو چشم حریصش فتد به ماهی حوض
 ز من مترس که خانم ترا خطاب کنم
 به حیرتم ز که اسرار هیپنوتیسم آموخت
 زنان مکه همه بی نقاب می گردند
 بدست کس نرسد قرص ماه در دل شب
 تو نیز پرده عصمت بپوش و رخ بفروز
 به اعتدال ازین پرده‌ها رهایی نیست
 ز هم بدرد این ابرهای تیره شب

* * *

اشک شیخ

چه خانه‌ها که از این آب کم خراب کند
 که کسب روزی با چشم اشک یاب کند
 دو دیده خیره به رخسار آفتاب کند
 برای جلب مگس دیده پر لعاب کند
 به هم نهد مژه و سر بزیر آب کند
 تن دُباب و دل پشه کباب کند
 مرو که صید تو چون پشه و دُباب کند

نعوذ بالله از آن قطره‌های دیده شیخ
 شنیده‌ام که به دریای هند جانوری است
 به ساحل آید و بی حس به روی خاک افتد
 شود ز تابش خورشید او پر از قی و اشک
 چو گشت کاسه چشمش پر از دُباب و هوام
 به آب دیده سوزنده تر ز آتش تیز
 چو اشک این حیوان است اشک دیده شیخ

* * *

درویش

که همیشه به لب بود خاموش
 نه به حرف کسان نماید گوش
 خارق عادت و مخالف هوش
 خرقهٔ پشم افکند بر دوش
 تن برهنه نماید از تن پوش

کیست آن بی شعور درویشی
 نه کند هیچ گفتگو با کس
 کارهایی کند سفیهانه
 مثلاً در هوای گرم تموز
 لیک در عین سورت سرما

فقیه

بجای لفظ عَن اندر کتاب خود من دید
 سپس که داشت در آن باب اندکی تردید
 جناب آقا عن کرد جمله عن بکنید

نشسته بود فقیهی به صدر مجلس درس
 قلم تراش و قلم برگرفت و مَن عَن کرد
 یکی ز طلاب این دید و گفت با دگران

مشاعره با ملک التجار

ملک التجار خراسانی بوقلمونی به ایرج وعده کرد ولی نداد. ایرج این رباعی را گفت:

اقوال پراز مکر و فسون تو چه شد
الطاف ز حدّ و عدّ برون تو چه شد
با آن همه وعده‌ها که بر من دادی
غاز تو چه شد بوقلمون تو چه شد

جواب ملک التجار

ایرج ز خراسان طلب غاز نمود
باب طمع و آرز به من باز نمود
غافل بود او که غاز با بوقلمون
چون دانه نبود پرواز نمود

پاسخ ایرج

حیفست که خلف وعده آغاز کنی
با داشتن هزارها بوقلمون
باشعر مرا از سر خود باز کنی
از دادن یک بوقلمون ناز کنی

جواب ملک التجار

ای آنکه سزد خوانم اگر شهبازت
چون صرفه نبردم از تو غازی همه عمر
طوطیست همی کلک شکر پردازت
هرگز ندهم بوقلمون و غازت

پاسخ ایرج

ای وعده تو تمام بوقلمونی
از آن همه ثروت و کیل آبادت
یاد آر از آن وعده در بیرونی
یک غاز به من نمی دهی ای کونی

مثنوی زهره و منوچهر

وانشده دیده نرگس ز خواب
 سُسته ز شبم به چمن دست و روی
 تا که کند خشک بدان روی تر
 نایب اول به وجاحت چو ماه
 بنده مِهمیز ظریفش هلال
 زهره طلبکار هم آغوشی اش
 خفته یکی شیر به هر تکه اش
 وان لبه بر شکل مه یک شبه
 نام کمنش شده واکسیل بند
 تازه تر از شاخ گل اندام او
 بارخ تابنده تر از آفتاب
 در گرو خدمت عادی نبود
 روز خوش خویش رساند به شام
 هیچ نبودش هوسی جز شکار
 تاخت به صحرا پی نخجیر و رنگ
 برخی بازوی توانای خویش

صبح نتاییده هنوز آفتاب
 تازه گل آتشی مُشک بوی
 منتظر هولله باد سحر
 ماه رخی چشم و چراغ سپاه
 صاحب شمشیر و نشان در جمال
 نجم فلک عاشق سردوشی اش
 نیر و رخشان چو شبه چکمه اش
 دوخته بر دور کلاهش لبه
 بافته بر گردن جان ها کمند
 کرده منوچهر پدر نام او
 چشم بمالید و برآمد ز خواب
 روز چو روز خوش آدینه بود
 خواست به میل دل و وفق مرام
 چون زهوس های فزون از شمار
 اسب طلب کرد و تفنگ و فشنگ
 رفت کند هر چه مرال است و میش

زُهره مهین دخترِ خالوی ماه
 آدمیان را به مُجَبَّت گداز
 خرمنِ ابناء بشر سوختن
 واله و آشفته چو افکارِ خود
 یک دو سه ساعت کشد از کار دست
 تازہ ز گل گشت دماغی کند
 کرد به سر مقنعه خاکیان
 سوی زمین کرد ز کیهان گذر
 رفت بدان سو که منوچهر بود
 چشمِ وی افتاد به چشمِ سوار
 کارگرسنت آری تیرِ نظر
 رنگِ پرید از رخِ شاداب او
 در خمِ فتراکِ جوانِ دلیر
 یاد اُلوهیتِ خویش اوفتاد
 این چه ضعیفی و زبون گشتن است
 از چه زبونِ پسری خاکیم
 از چه به من چیره شود این جوان
 پیشِ خدایان همه رسوا شوم
 وز شکنِ زلفِ من افتاده است
 بادگران پس چه دُرُشتی کند؟
 زاده من چون گَزَد انگشتِ من؟
 در ره این تازہ جوان افگنم
 طُرفه غزالی است شکارش کنم
 تا پیرد از سرِ او هوشِ او
 می کَشَدش سایه صفتِ سویِ من
 عاشق و دل داده هم ساختم
 سازمش از عشق گرفتارِ خویش

از طرفی نیز در آن صبح گاه
 آلهه عشق و خداوندِ ناز
 پیشه وی عاشقی آموختن
 خسته و عاجز شده در کارِ خود
 خواست که بر خستگی آرد شکست
 سیرِ گل و گردشِ باغی کند
 کند ز بر کسوتِ افلاکیان
 خویشتن آراست به شکلِ بشر
 آمد از آرامگه خود فرود
 زیر درختی به لبِ چشمه سار
 تیرِ نظر گشت در او کارگر
 لِرزه بیفتاد در اعصابِ او
 گشت به یک دل نه به صد دل اسیر
 رفت که یک باره دهد دل به باد
 گفت به خود خلقتِ عشق از منست
 من که یکی غنصرِ افلاکیم
 آلهه عشق منم در جهان
 من اگر آشفته و شیدا شوم
 عشق که از پنجه من زاده است
 با من اگر دعوی کُشتی کند
 خوابگه عشق بود مشتِ من
 تازی از آن دام که دایم تنم
 عشق نهم در وی و زارش کنم
 دست کشم بر گل و بر گوش او
 جنبشِ یک گوشه ابرویِ من
 من که بشر را به هم انداختم
 خوب توانم که کنم کارِ خویش

منصرف از شغلِ نظامش کنم
 داد به خود جرأت و شد مستقل
 هیمنه‌یی داد به آوازِ خویش
 چشمِ بد از رویِ نکویِ تو دور
 بلکه ز من نیز پسندیده‌تر
 همچو خلایق شده مشتاقِ تو
 غنچه سرخِ چمنِ فرّهی
 خالِ دلارایِ رخِ کاینات
 سرخ و سفیدی به رُختِ تاخته
 گشته به خلقت کنِ تو عرصه تنگ
 حسنِ جهان را به چه قالبِ برد
 باغِ امید آب و هوایی نداشت
 در دل این کوه مرامِ تو چیست
 کز لبِ این چشمه ستانیم کام
 خوش به هم آییم در این صبحدم
 ای شهِ من پای در آر از رکیب
 شاخ گل اندر وسطِ سبزه به
 جفت بزن از سرِ زین بر زمین
 وز دو کفِ دست رکابی کنم
 گرم کنی در دل من جایِ خود
 سُر بخور از دوش در آغوشِ من
 تات چو سبزه به زمین گسترم
 قصه شیرین کنت صد هزار
 غصه هم چشمیِ آهو مخور
 آهو کادست بدار از شکار
 کاهد از آن رویِ چو گل آب و تاب
 بر سر زلفت بنشیند غبار

گرچه نظامی است غلامش کنم
 این همه را گفت و قوی کرد دل
 کرد نهان عجز و عیان نازِ خویش
 گفت سلام ای پسرِ ماه و هور
 ای ز بشر بهتر و بگزیده‌تر
 ای که پس از خلقِ تو خلاقِ تو
 ای تو بهین میوه باغِ بهی
 چینِ سر زلفِ عروسِ حیات
 در چمنِ حسن گل و فاخته
 بسکه تو خلقت شده‌یی شوخ و شنگ
 کز پسِ تو باز چه رنگ آورد
 بی تو جهان هیچ صفایی نداشت
 قصدِ کجا داری و نام تو چیست
 کاش فرود آیی از آن تیز گام
 در سر این سبزه من و تو به هم
 مُغتَنَم است این چمنِ دلفریب
 شاخ گلی پا به سره سبزه نه
 بند کن آن رشته به قرپوسِ زین
 خواهی اگر پنجه به هم افکنم
 تا تو نهی بر کفِ من پای خود
 یا که بنه پا به سرِ دوشِ من
 نرم و سبک روح بیا در برم
 بوسه شیرین دهمت بی شمار
 کوه و بیابان پیِ آهو مبر
 گرم بُود روز دلِ کوه‌سار
 حیف بُود کز اثرِ آفتاب
 یا ز دمِ بادِ جنایتِ شمار

هرچه دلت گفت همان طور کن
 هیچ نیامد به دلش مهر از او
 منصرف از میل بت و باده بود
 سال وی از شانزده افزون نبود
 لذت مستی نچشیده هنوز
 کز می نوشش نرسیده به لب
 مانع دل باختن و دلبری
 یافت خطابی و خطابی نداد
 لب به لب آن پسر حور زاد
 زمزمه دلبری آغاز کرد
 در عمل خیر تأمل مکن
 بینی و از اسب نیایی فرود؟!
 با چمن آرا صنمی همچو من
 صابری و سخت کمانی کنی
 رنگ طبعی ز لب خود مبر
 رنگ طبعی کند از وی فرار
 یا کندش سرخ تر از آنچه هست
 وان لب جان پرور گلرنگ داد
 گه بدهی گه بستانی همی
 گیری سی بوسه زمن پشت هم
 مدتش از مدت سی بوسه بیش
 بوسه ثانی کشد از ناف سر
 هر دو هم ار میل تو باشد رواست
 زور خدایی به تن اندر دمید
 ریشه جان و رگ خوابش گرفت
 در بغل خود به زمینش کشید
 هر دو زده تکیه بر آرنج ناز

خواهی اگر با دل خود شور کن
 این همه بشنید منوچهر از او
 روح جوان همچو دلش ساده بود
 گرچه به قد اندکی افزون نمود
 کشمکش عشق ندیده هنوز
 با همه نوش لبی ای عجب
 بود در او روح سپاهیگری
 لاجرم از حجب جوابی نداد
 گویی چسبیده ز شهادت زیاد
 زهره دگر باره سخن ساز کرد
 کای پسر خوب تعلل مکن
 مهر مرا ای به تواز من درود
 صبح به این خرمی و این چمن
 حیف نباشد که گرانی کنی
 لب مفاشار اینهمه بر یکدگر
 بر لب لعلت چو بیاری فشار
 یا برسد سرخی او را شکست
 آن که تو را این دهن تنگ داد
 داد که تا بوسه فشانی همی
 گاه به ده ثانیه بی بیش و کم
 گاه یکی بوسه ببخشی ز خویش
 بوسه اول ز لب آید به در
 حال بین میل کدامین تراست
 باز چو این گفت و جوابی ندید
 دست زد و بند رکابش گرفت
 خواه نخواه از سر زینش کشید
 هر دو کشیده سر سبزه دراز

قد متوازی و مُحاذی دو خَدَ
 عارض هر دو شده گلگون و گرم
 عشق به آزرَم مقابل شده
 زهره طناز به انواعِ ناز
 تُکمه به زیر گلوش هرچه بود
 یافت چو با بی کلهی خوشترش
 دست به دو قسمت فرقت کشید
 موی که نرم افتد و تیمار گرم
 از کفِ آن دست که با مهر زد
 رفت که بوسد ز رخِ فرخش
 خورد تکان جمله اعضای او
 دید کز آن بوسه فنا می شود
 دید که آن بوسه تمامش کند
 بر تن او چندشی آمد پدید
 بُرد کمی صورتِ خود را عقب
 زهره از این واقعه بی تاب شد
 هر رُطبی را که نجینی به وقت
 گفت ز من رخ زچه بر تافتی؟
 دل به هوایِ دگری داشتی؟
 بر رُخَم ار آخته بودی تو تیغ
 جز تو کس از بوسه من سر نخورد
 از چه کنی اخم مگر من بَدَم
 من که به این خوبی و رعنایم
 گیرِ تو افتاده ام ای تازه کار
 خوب بین بد به سراپام هست؟
 هیچ خدا نقص به من داده است؟
 این سر و سیمایِ فرح زایِ من

گویی که اندازه بگیرند قد
 این یکی از شهوت و آن یک ز شرم
 بر دو طرف مسأله مشکل شده
 کرد بر او دست تَمَتَّع دراز
 با سرِ انگشتِ عطوفت گشود
 کج شد و برداشت کلاه از سرش
 برقی از آن فرق به قلبش رسید
 برق جهد آخر از آن موی نرم
 برقِ لطیقی به منوچهر زد
 رنگِ منوچهر پرید از رُخش
 از نُکِ سر تا به نکِ پای او
 بوالهوس و سر بهوا می شود
 منصرف از شغلِ نظامش کند
 پس عَرَقی گرم به جانش دوید
 طرفه دلی داشته یاللعجب!
 بوسه میان دو لبش آب شد
 آب شود بعد به شاخِ درخت
 بلکه ز من خوب تری یافتی
 یاللب من بی نمک انگاشتی
 به که ز من بوسه نمایی دریغ
 هیچکس این طور به من بر نخورد
 بلکه ملولی که چرا آمدم؟
 دختر کی عشقی و شنیدایم
 بهتر از این گیر نیاید شکار
 یک سرِ مو عیب در اعضام هست؟
 هیچ کسی مثل من افتاده است؟
 این فرح افزا سر و سیمای من

بینیِ همچونِ قلمِ چینییم
 این کفِ نرمِ این کفلِ چاقِ من
 این شکمِ بی شکنِ صافِ من
 سینه صافی تر از آینه ام
 کت ندهم هیچ از آنها خبر
 از صفتِ ناف به پایینِ مپرس
 نغمه دیگر زند این سازها
 از در و دیوار بیارد نشاط
 کز اثر پام نماند نشان
 نرم ترم من به تن از کرک به
 در سبکی تالی پروانه ام
 هیچ به گلها نرسانم زیان
 رقص شعاع است به روی چراغ
 نور دهد از پس پیراهنم
 بوسه من باشد از آن خوبتر
 بوسه من از همه شیرین تر است
 لذت این کار ندانی همی
 بد شد اگر، باز سر جاش نه!
 من ز تو در حسن و وجاهت سرم
 در همه چیز از همه عالم سری
 مفت نخواهم ز تو، قرضم بده!
 گر تو به من قرض دهی بوسه یی
 لحظه دیگر، به تو پس میدهم
 گر ندهی بوسه دُوئل می کنم!
 از عَطَشِ عشق کبابت کنم
 دور شد از حَدِّ نزاکت سخن
 من چه کنم عشق تو این طور کرد

این لب و این گونه و این بینیم
 این سر و این سینه و این ساقِ من
 این گل و این گردن و این نافِ من
 این سر و این شانه و این سینه ام
 باز مرا هست دو چیزِ دگر
 رازِ درونِ دلِ پاچینِ مپرس
 هست در این پرده بس آوازه ها
 چون بنهم پای طرب بر بساط
 بر سر این سبزه برقصم چنان
 زیر پی من نشود سبزه له
 چون ز طرب بر سر گل پانهم
 گر بجهم از سر این گل بر آن
 رقص من اندر سر گل های باغ
 بسکه بود نیر و رخشان تنم
 زانچه ترا خوب بود در نظر
 هر چه ز جنس عسل و شکر است
 تا دو سه بوسه نستانی همی
 تو بستان بوسه ایی از من فره
 ناز مکن! من ز تو خوشگل ترم
 نی غلط افتاد تو خوشگل تری
 اخم مکن! گوش به عرضم بده
 نیست در این گفته من سوسه یی
 بوسه دیگر سر آن می نهم
 من نه ترا بیهده ول میکنم
 گر ندهی بوسه عذابت کنم
 نی غلطی رفت، بیخشا به من
 بر تو اگر گفته من جور کرد

من که نگفتم تو بده بوسه مفت
 از چه کنی سد در داد و ستد؟
 قرض بده منفعتش را بگیر
 از لب من بوسه مکرر بگیر
 از سر من تا به قدم یک سره
 از تو بود دره و ماهور آن
 هر طرفش را که بخواهی بچر
 عیش ترا مانع و محظور نیست
 ورتوندانی چه کنی، یاد گیر!
 خیز تو صیاد شو و من شکار
 من نه شکارم که ز تو رم کنم
 تیر بینداز که من از هوا
 من ز پی تیر تو هر سو دوّم
 چشم به هم نه که نبینی مرا
 گر تو مرا آیی و پیدا کنی
 ریگک بیاور که زنی طاق و جفت
 جر بزنی یا نرنی بُرده یی
 گاه یکی نیز از آن ریگک ها
 بی خبر از من پیران سوی من
 کج شو وزین جوی روان پشت هم
 مشت خود از چشمه پر از آب کن
 غصه مخور گر تن من خیس شد
 آب پش از سر من تا به پا
 نازک و تنگ است مرا پیرهن
 پست و بلندی همه پیدا شود
 کشف بسی سر نهانت کند
 گاه بکش دست بر ابروی من

طاق بده بوسه و بگیر جفت
 فایده در داد و ستد می رسد!
 زود هم این قرض گزارم نه دیر
 چون که به آخر رسد از سر بگیر
 هست چراگاه تو آهوبره
 چشمه نزدیک و تل دور آن
 هر گل خوبی که بیابی بخور
 تمر بود یانع و ناطور نیست
 یاد از این زهره استاد گیر
 من بدوم سربه پی من گذار
 زحمت پای تو فراهم کنم
 گیرم و در سینه کنم جابجا
 تیر تو هر سو رود آن سو روم!
 من ز تو پنهان شوم این گوشه ها
 می دهمت هر چه تمنا کنی
 با گرو بوسه، نه با حرف مفت
 خوب رخی، هر چه کنی کرده یی!
 بین دو انگشت بنه در خفا
 نرم بزن بر هدف روی من
 آب پش از سر من تا قدم
 سربه پی من نه و پرتاب کن
 رخت اتو کرده من کیس شد
 هست در این کار بسی نکته ها
 تر که شود نیک بچسبد به تن
 آنچه نهفته است هویدا شود
 راز پس پرده عنایت کند
 گاه به هم زن سر گیسوی من

رخ چو برم پیش تو واپس گرا
 می زخم انگشت ادب بر لب
 تر که خوری از کف سیمین من
 نشکنی از بی خردی بست را
 تر که گل می زمنت پشت دست
 گاه بده کولی و کولی بگیر
 تا به دل کوه پیچد صدای
 صافی و پیوسته و روغن زده
 وز پی سر خوردن یاران بود
 داده عنان بر کف باد سحر
 گاه به هم گاه ز هم بگذریم
 هر دو یکی روح مجرد شویم
 از نظر مردم خاکی به دور
 موش گرفتار در آغوش تو
 دل ده و پرتم کن و بازم بگیر
 شیر بنوش از سر پستان من
 با نفس من عرق خشک کن
 گل بکن از شاخه و بر من بزن
 بوسه بزن بر دهن ناف من
 گاز بگیر از لب شیرین من
 بفکن و لختم کن و بازم پوش
 عشوه شو و غمزه شو و ناز شو
 من چه بگویم چه بکن، جا بگیر!
 باز شد آن چهره خندان عبوس
 از پی پیکار کمان کرده زه
 روی هم افتاد دو مژگان او
 بلکه در آن خفتگی یک راز بود

گاه بیا پیش که بوسی مرا
 گر گذر از بوسه کند مطلب
 گریبری دست به پایین من
 ناف به پایین نبری دست را
 گریبری دست تخطی به بست
 گاه بیا روی و زمانی به زیر
 گه به لب کوه بر آریم های
 سبزه نگر تازه به بار آمده
 سرسره فصل بهاران بود
 همچو دو پروانه خوش بال و پر
 دست به هم داده بر آن سر خوریم
 بلکه ز اجرام زمین رد شویم
 سیر نماییم در آفاق نور
 باش تو چون گربه و من موش تو
 گربه صفت و رجه و گازم بگیر
 طفل شو و خُسب به دامن من
 از سر زلفم طلب مُشک کن
 و رجه و شادی کن و بشکن بزن
 دست بکش بر شکم صاف من
 ماچ کن از سینه سیمین من
 همچو گلم بو کن و چون مل بنوش
 غنچه صفت خنده کن و باز شو
 قلقلکم می ده و نشگان بگیر
 گفت و دگر باره طلب کرد بوس
 از غضب افکنده بر ابرو گره
 خواست چو با زهره کند گفتگو
 خفتن مژگانش نه از ناز بود

چون برسد مرد لبِ پرتگاه
چشمِ خود از واهمه بر هم نهد
با خبر از عاقبتِ خویش بود
واهمه را چشم بیست از نگاه
مهلکه پر ز نهیبی است عشق
وز دو جهان دیده نپوشد همی
واهمه بگرفت و سر افگند زیر
جلدِ سوم از قمر و مشتری
جمله تأکید ز باغ و چمن
لیک ندانم بشری یا پری؟
صرف مساعی به شکارم مکن
جاش بماند به لبم، پُر مزن
پیش میاد دست درازی مکن
عارضِ من لاله صفت داغدار
باز شود مشت من و مشت تو
یک منم و چشم همه سوی من
بگذرم از موقف لالای خود
تا قد من راست تر از تیر شد
بی شک از آن لکه خورد یکه یی
فتضحَم سازد و رسوا کند
بر رخ من داغِ تو یا داغِ کیست
مرد بردِ تهمت و زن کرده است
در قُرُقِ من نچَریده است کس
بدرقه کس نشده آه من
باد به گوشم نرسانده پیام
شاد نگشته دلی از پاسخم
ابر ندیده شبِ مهتابِ من

امر طبیعی است که در بین راه
خواهد ازین سو چوبه آن سو جهد
تازه جوان عاقبت اندیش بود
دید رسیدست لبِ پرتگاه
آه چه غرقابِ مهیبی است عشق!
کیست که با عشق بچوشد همی
باری از آن بوسه جوانِ دلیر
گفت که ای نسخه بدل از پری
عطفِ بیان از گل و سر و سمن
دانمت از جنسِ بشر برتری
عشوه از این بیش به کارم مکن
بر لبم آن قدر تلنگر مزن
شوخ مشو، شَعْبده بازی مکن
دست مزن تا نشود زینهار
گر اثری ماند از انگشت تو
عذر چه آرد به کسان روی من
ظهر که در خانه نهم پای خود
آن که قدش چفته چو شمشیر شد
بیند اگر در رخِ من لکه یی
تادلِ شبِ غُرْغُر و غوغا کند
خلق چه دانند که این داغ چیست
کیست که این ظلم به من کرده است
شهدِ لبِ من نمکیده است کس
هیچ خیالی نزده راهِ من
زاغچه کس ننشستم به بام
سیر ندیده نظری در رُخَم
هیچ پریشان نشده خوابِ من

پای ثباتم نرسیده به سنگ
 سوزن نشگان ز سر انگشت‌ها
 سوی من آیند همه همچو سیل
 سرو قدان بین همه لاله زار
 یک قدم از پهلوئی من نگذرد
 تا زند آرنج به بازوی من
 مهر بتان را نکنم احتمال
 عشق زنان است به جنگی حرام
 دادن دل دست مناهی کجا؟
 قلب زنان را نکنم جایگاه
 در قرُق غیرت ما می چَرند
 حافظ ناموس کسانیم ما
 نیست سزاواز که گرگی کنیم
 حیف بود گر بُود خاک پاک
 قلب فلان زن نشود جای من
 عشق زنان دیده ام از این و آن
 کج نکنم پای خود از شاهراه
 حُب وطن پیشه و آیین من
 آید و بیرون کند از صف مرا
 بی ادبان را شه ادب می کند
 باد بر شاه خبر می برد
 کوه بگوید به زبان صدا
 صحبت زن نیست میسر مرا
 از تو تعاشی نکنم بی دلیل
 بهر خود اندوخته کن ناز را
 نیز میر دست به پایین ترم!
 بود فنا در لب گلنار او

آینه من پذیرفته زنگ
 خورده ام از خوب رُخان مِشت‌ها
 خوب رُخان خوش روشن خیل خیل
 عصر گذر کن طرف لاله زار
 هر زن و مردی که به من بنگرد
 عشوہ کنان بگذرد از سوی من
 گرچه جوانم من و صاحب جمال
 زن نکند در دل جنگی مقام
 عاشقی و مرد سپاهی کجا
 جایگه من شده قلب سپاه
 مردم بی اسلحه چون گوسفند
 گرگ شناسیم و شبانیم ما
 تا که بر این گله بزرگی کنیم
 خون که چکد بهر وطن روی خاک
 قلب سپاه است چو مأوای من
 مکر زنان خوانده ام اندر رُمان
 دیده و دانسته نیافتم به چاه
 شاه پرستی است همه دین من
 بیند اگر حضرت اشرف مرا
 گر شنود شاه غضب میکند
 هر چه میان من و تو بگذرد
 باد بر شاه برد از هوا
 فرم نظام است چو در بر مرا
 بعد که آیم به لباس سویل
 ناز نیاموز تو سرباز را
 خیز و برو دست بدار از سرم
 زُهره که در موقع گفتار او

مانده در او خیره چو صورتگری
یا چو کسی هیچ ندیده تذرو
دید چو انکار منوچهر را
پنجه عشقست و قوی پنجه یی است
منع بتان عشق فزون تر کند
هر چه به آن دیر بود دست رس
هر چه که تحصیل وی آسان بود
لعل همان سنگ بود لیک سرخ
لعل ز معدن چو کم آید به در
گر رادیوم نیز فراوان بودی
پس ز جهان ز زشت و نکوست
الغرض آن انجمن آرای عشق
آتش مهر ابد اندوخته
گر چه از او آیت حرمان شنید
گفت جوان هر چه بود ساده تر
مرغ رمیده نشود زود رام
جست ز جا باقد چون سلسله
گفت چه ترسوست، جوان را بین!
آن که ز یک زن بود اندر گریز
مرد سپاهی و به این کم دلی
بسکه ستم بردل عاشق کند
گرچه به خوبی رُخت ورد نیست
مرد رشید! اینهمه وسواس چیست
پلک چرا روی هم انداختی
جز من و تو هیچ کس اینجا که نیست
سبزه تو ترسی که گواهی دهد
سبزه که جاسوس نباشد به باغ

در قلم صورت بُهت آوری
دیده تذروی به سر شاخ سرو
کرد فزون در طلبش مهر را
کیست کز این پنجه در اشکنجه نیست
ناز دل خون شده خون تر کند
بیش بود طالب آن را هوس
قدر کم و قیمتش ارزان بود
هست بسا سنگ چو او نیک سرخ
لاجرم از سنگ گران سنگ تر
قیمت احجار بیابان بودی
قیمت آن اجرت تحصیل اوست
ماهی مستغرق دریای عشق
در شرر آتش خود سوخته
بیش شدش حرص و فزون شد امید
هست به دل باختن آماده تر
دام ندیده است که افتد به دام
طعنه و تشویق و عتاب و گلّه
صاحب شمشیر و نشان را بین!
در صف مردان چه کند جست و خیز
بچه به این جاهلی و کاهلی!
عاشق بیچاره دلش دق کند
بین جوانان چو تو خونسرد نیست
مرد رشیدی، ز کست پاس چیست
روز به خود بهر چه شب ساختی؟
پاس که داری و هراست ز چیست؟
نامه به ارکان سپاهی دهد
دادن راپورت نداند کلاغ

حاکم شرعی نه که حدت زند
منصب تو از تو نگیرد کسی
جان من آن قدر مرنجان مرا
هیچ مترس از غضب پادشاه
عشق تو را در سر شاه افکنم
شاه هم از زهره رضا می شود
حجب ز اندازه فرونتر بد است
دور بُود از همه لذات دور!
عاقبت از پیش برد کار خویش
خلق ربایند کلاه از سرش
در همه کار از همه ماند عقب
شاخ گل خشک، حطب می شود
ساده مشو، هیچ نیاید به کار!
هیچ ترقی نکنی در نظام
آب روانی تو، جُمودت چرا
عید بُود، خانه تکانیت کو؟
اخم به رخسار تو زینده نیست
این همه حسن از چه ترا داده اند؟
شاخه برای ثمر آمد پدید
بهر تفرج بُود آیین باغ
دختر بکر از پی کابین بود
می نتوان گفت که رسوا شود
می نتوان گفت که بی عصمتست
بیشتر از حد و حساب آمده
بر نخوری، بر ندهی از جمال
عشق که شد، هم گل و هم بلبل
زنده که عاشق بُود، زنده نیست

قلعه بکی نیست که جَلَبَت کند
نیست در اینجا ماژری، محبسی
بیهوده از شاه مترسان مرا
در تو نیابد غضب شاه راه
عشق فکن در سر مردم منم
چون گل رخسار تو وا می شود
این همه محبوب شدن بیخود است
مرد که در کار نباشد جسور
هر که نهد پای جَلادت به پیش
آن که بود شرم و حیا رهبرش
هر که کند پیشه خود را ادب
کام طلب، نام طلب می شود
زندگی ساده در این روزگار
گر تو هم این قدر شوی گول و خام
آتش سرخی تو، جُمودت چرا
تازه جوانی تو، جوانیت کو؟
لعل تو را هیچ به از خنده نیست
گر نه پی عشق و هوا داده اند
کان ز پی بذل زر آمد پدید
نور فشانی است غرض از چراغ
در ثمین از پی تزئین بود
غنچه که در طرف چمن واشود
مه که ز نورش همه را قسمتست
حسن تو بر حد نصاب آمده
حیف نباشد تو بدین خط و خال
عشق که نبود به تو، تنها گلی
زندگی عشق عجب زندگی ست

لازم و ملزوم همنند این دو تا
 چند صباحی که جوانی بدان
 با تو کسی عشق نوزد دگر
 همچو رود نرم که در دیده خواب
 بر تو گران آمده ای بوالفضول
 مرد نیی صفحه یی از مرمی
 ساخته از زر بت بی جانیا
 عضو دگر بهره نیند دگر
 مستی چشم من از آن باده است
 فارغی از رسم و ره دلبری
 وصف ترا با من این گونه گفت
 تازه رسیدی تو به حد بلوغ
 طوطی تو قند نخورده هنوز
 دامن پیراهن تو روی ناف
 نوبر هر میوه گرامی تر است
 کاشهَبِ تو تازه نفس یافتم
 با تو توان تخته زد و باده خورد
 خوب در آغوش تو بیهوش شد
 برخوردار از این سفره بی انتظار!
 کار منوچهر به سختی کشید
 شورشای افتاده به اعضای او
 عضو دگر طور دگر می شود!
 نشوه شده داخل شیریان وی
 مورچگان یافته ره بر تنش
 کاین چه خیالست و چه تغییر حال
 حوصله در کشمکش افتاد است
 ظاهر او معنی خواه و نخواه

حسن بلا عشق ندارد صفا
 قدر جوانی که ندانی بدان
 بعد که ریش تو رسد تا کمر
 عشق به هر دل که کند انتخاب
 عشق بدین مرتبه سهل القبول
 گر تو نداری صفت دلبری
 پورده نقاشی الوانیسا
 از تو همان چشم شود بهره ور
 عکس تو در چشم من افتاده است
 این که تو گفتی که ز مهری بری
 آن لب لعل تو هم اندر نهفت
 گفت و نگفته است یقیناً دروغ
 شاخ تو پیوند نخورده هنوز
 جمع نگشتست هنوز از عفاف
 وصل تو بر شیفگان نوبر است
 من هم از آن سوی تو بشتافتم
 از تو توان لذت بسیار برد
 با تو توان خوب هم آغوش شد
 می گذرد وقت، غنیمت شمار!
 چون سخن زهره به اینجا رسید
 دید به گل رفته فرو پای او
 دل به برش زیر و زبر می شود
 گویی جامی دو کشیده است می
 یامگر از رخنه پیراهنش
 رفت ازین غصه فرو در خیال
 از چه دلش در تپش افتاده است
 گرسنه بودش دل و سیرش نگاه

رنگ به رخ داده و پس می گرفت
 قابل حس بودی و نشو و نما
 قوس قزح می شدی آنجا پدید
 خیزد و زان ورطه زند ورجلا
 هیچ نیفتاده تفتنگم به کار
 کبک نیاویخته بر قاج زین
 شد سر ما گرم چو این جوی آب
 غرق غرق شد ز حرارت تنم
 چشم به ره منتظران منند
 منتظران را به لب آمد نفس
 باد میان من و تورانده وو
 طاقتش از غصه و غم گشت طاق
 در قفس سینه زند بال و پر
 بال زنان سر به بیابان نهد
 باز سوی سینه خود برد کف
 تا نکند مرغ دل از وی فرار
 ژاله به پیراهن نرگس نشست
 ای ز دل سنگ تو خارا خجل
 هیچ نبودی تو کنون در وجود
 چون زن اینگونه تواند برید!
 این همه خودخواهی و امساک تو
 سخت تر از سنگ و سیه تر ز قیر
 وای که یک بوسه و اینقدر ناز؟!
 از تو ز یک بوسه چه کم می شود
 بی تو مرا لحظه ای آرام نیست
 این همه حسن از چه نگه داشتی
 نایب هم قد تو عبدالرحیم

شرم بر او راه نفس می گرفت
 رنگ پریده اگر اندر هوا
 زان همه الوان که از آن رخ پرید
 خواست نیفتاده به دام بلا
 گفت دریغا که نکرده شکار
 گور و گوزنی نزده بر زمین
 سایه برفت و پیرید آفتاب
 سوخت ز خورشید رخ روشنم
 خانگیانم نگران منند
 صحبت عشق و حوس امروز بس
 جمعه دیگر لب این سنگ جو
 زهره چو بشنید نوای فراق
 دید که مرغ دلش آسیمه سر
 خواهد از آن تنگ مکان بر جهد
 روی هم افکند دو کف از اسف
 داد بر آرامگه دل فشار
 اشک به دور مژه اش حلقه بست
 گفت که آه ای پسر سنگدل
 مادر تو گر چو تو منعه بود
 ای عجب آنکه زن آفرید
 حیف بود از گهر پاک تو
 این چه دلست ای پسر بی نظیر
 تا به کی آرم به تو عجز و نیاز
 اینهمه هم جور و ستم می شود
 گرچه مرا بی تو روا کام نیست
 گر تو محبت گنه انگاشتی
 کاش شود با تو دو روزی ندیم

تا که کند در تو اثر خوی او
 طرز نظر بازی و غنج و دلال
 پادشه مُلکِ قلوبش نمود
 اوست که از جمله بتان برده گو
 مشق نکوکاری از استاد گیر
 صید خواطر به چه افسون کنند
 شیفتگان جان به فدایش کنند
 تا نرسد خوی خوشش را گزند
 بهر وی از شوق گرفته طلاق
 سفسطه و عذر تراشی مکن
 با همه تعجیل آیات ز چیست؟
 قید بی آلایشی آلودگیست
 باز کن آن لعل لب و گو متاب
 دامن پاچین کنمت سایبان
 گیرمت اندر دل پیراهنم
 مخفی و محفوظ چو جانم کنم
 بادزنی سازم و بادت زنم
 تا نکنند در تو حرارت اثر
 چاله لب چاه زنج مال و مال
 حاملِ تختِ من نام آورند
 تخت مرا حمل دهند آن دو تا
 تندتر از تابشِ انوارِ مهر
 بر سرِ تو سایه مهیا کنند
 گه زنِ مردم به غلط خوانیم
 آمده این جاز پی چیستم
 روی تو را قبله خود ساختم
 عاشق و معشوق کنِ مردمم

یک دو شبی باش به پهلوی او
 تا تو بیاموزی از آن خوش خصال
 بین که خداوند چه خوبش نمود
 مکتب عشق است سپرده به او
 آنچه ندانی تو از وی یادگیر
 خوب بین خوب رخان چون کنند
 اهل نظر جمله دعایش کنند
 خلق بسوزند به راهش سپند
 وه چه بسا سیم رخ و سیم ساق
 این همه از عشق تحاشی مکن
 جمعه و تعطیل، شتابت ز چیست
 رنج چو عادت شود آسودگیست
 گر تو نخواهی که دمد آفتاب
 گر به رخت مهر رساند زیان
 جا دهمت همچو روان در تنم
 در شکن زلف نهانت کنم
 دسته یی از طره خود برچنم
 اشک بیارم به رخت آن قدر
 سازمت از چشمه چشم زلال
 آن دو کبوتر که به شاخ اندرند
 چون سفر و سیر کنم در هوا
 بر شوم از خاک به سوی سپهر
 گویمشان آمده پر واکنند
 این که گه از شاه بترسانیم
 هیچ ندانی که تو من کیستم
 من که تو بینی به تو دل باختم
 حجله نشین فلک سومم

حسن به این، عشق به آن می دهم
 خرمین ستیش بسوزم همی
 بیش و کم آن دو منظم کنم
 دارد از اندازه برون می رود
 کار محبت به جنون می کشد
 راهنمایی به وصالش کنم
 زین سبب از بین خدایان زخم
 باد بر او لعنت و نفرین من
 قسمت او جز غم و زحمت مباد
 عشق خوش آغاز و بد انجام باد!
 هیچ میناد رخ اعتدال
 بی سببی خوش دل و بیخود ملول
 خادم هستی به لقب خانه سوز
 خادمه ای بوالهوس آشفته نام
 خوف و رجا چیره بر او دم به دم
 با گله و دغدغه محشور باد
 خالق ما و همه کیهان بود
 قالب من قالب زن آفرید
 زنده جاوید شوی بالتبع
 زنده جاوید شوی همچو من
 دارم ازین هر دو گهر برتری
 داور حسنم به لسان ادب
 هست مرا خواندن مینو نکو
 وان همه شیدایی و شور از من است
 سفره هستی نشدی بانمک
 آلهه عشق بسی ناقلاست
 هر چه کند با همه یکسان کند

شور به ذرات جهان می دهم
 چشم به هر کس که بدوزم همی
 عشق یکی بیش و یکی کم کنم
 هر که بینم به جنون می رود
 عشق عنان جانب خون می کشد
 مختصری رحم به حالش کنم
 چاشنی خوان طبیعت منم
 گرچه همه عشق بود دین من
 داد به من چون غم و زحمت زیاد
 تا بود افسرده و ناکام باد!
 یا ز خوشی میرد و یا از ملال
 باد چو اطفال همیشه عجول
 خانه خدایی کند آن را به روز
 پهن کند بستر خوابش به شام
 باد گرفتار به لا و نعم
 صبر و شکیبایی از او دور باد
 آنکه خداوند خدایان بود
 عشق چو در قالب من آفرید
 گر تو شوی با من جاوید مع
 نیست فنا چون به من اندر زمن
 من نه ز جنس بشرم نه پری
 ربه نوعم به زبان عرب
 اول اسم تو چو باشد منو
 مینوی عشقم من و عشقم فن است
 گر نبدی مرتع من در فلک
 سربه سر عشق نهادن خطاست
 حکم به درویش و به سلطان کند

بر لب خود خنده نینیی دگر
 عاقبه الامر اسیر منی
 پیر خرد در بر او کودک است
 عشق بود باقی و باقی فناست
 مظهر افکار بدیع من اند
 وانچه بود زینت و نقش و نگار
 وانچه از او کیف کند آدمی
 ساز خوش و ناز خوش و بوی خوش
 نغمه جان پرور رامش گران
 کز اثر سعی من افتد به راه
 یکسره مصنوع ظریف من اند
 کامده و روی زمین کاشتم
 طرح کنم بر رخس انواع فن
 شاعر و نقاش و نویسنده اند
 گاه هومر گاه هرودت پرورم
 روی صنایع کنم از وی سفید
 بر قلمش روی بهشتی دهم
 خلقت فرزانه ایرج کنم
 تا بدهد بر بدن مرده جان
 در دهندش تنگ شکر پرورم
 پنجه وی رهزن دل کرده ام
 نام حقیقیش ابوالموسقی است
 بی خبرم لیک ز آواز او
 لیک من آموختمش ساز را
 تا تو شدی همچو بدیع الجمال
 تا شدم امروز به پای تو بست
 نوبر حسن تو به من می رسد

گر تو نخندی به رخم این سفر
 گرچه تو در حسن امیر منی
 آلهه عشق بسی زیرک است
 حسن شما آدمیان کم بقاست
 جمله عشاق مطیع من اند
 هر چه لطیف است در این روزگار
 آنچه بود عشرت روی زمی
 شعر خوش و صوت خوش روی خوش
 فکر بدیع همه دانشوران
 جمله برون آید از این کارگاه
 جمله ز آثار شریف من اند
 بذر محبت را من داشتم
 روی زمین است چو کانوای من
 روی زمین هرچه مرا بنده اند
 گاه رافائل که میکمل آنز آورم
 گاه کمال املک آرم پدید
 گاه قلم در کف دشتی دهم
 گاه به خیل شعرا لج کنم
 تار دهم در کف درویش خان
 گاه زنی همچو قمر پرورم
 من کلنل را کلنل کرده ام
 نام مجازیش علی نقی است
 دقت کامل شده در ساز او
 پیش خود آموخته آواز را
 من شده ام ماشطه خط و خال
 من به رخت بردم از آغاز دست
 من چو به حسن تو نبردم حسد

از پی حظ دل خود خواستم
 خار تو بر پای خود من خلید
 بر فلک پنجمش آرامگاه
 کارش پروردن مردان رزم
 تربیت مرد سلحشور از اوست
 طاعت او بر همه کس واجب است
 نزد من اما سپر انداخته
 معرکه اش سینه سیمین من
 نیزه او سیخ کباب من است
 وز لب من بوسه گدایی کند
 شخص بدان هیمنه دستی شده
 مشغله اش خوردن خون بود و بس
 معتدل و صلح طلب کردم
 تاش کمی عاشقی آموختم
 مختصری مرد که آدم شده
 صلح دول را همه بر هم زدی
 میز غذا خوردن یارو شده
 مفتضحش چون بز قندی کنم
 حاج زکی خان خداها شود!

من چو ترا خوب بیاراستم
 من گل روی تو نمودم پدید
 آن که خداوند بود بر سپاه
 نامش مریخ خداوند عزم
 معبد او ساخته از سنگ و روست
 بین خدایان به همه غالب است
 با همه ارباب در انداخته
 خیمه جنگش شده بالین من
 مغفر او جام شراب من است
 بر همه دعوی خدایی کند
 مایل بی عاری و مستی شده
 بر لب او خنده نمیدید کس
 عاقبت الامر ادب کردم
 صد من از او سیم و زر اندوختم
 حال غرور و ستمش کم شده
 طبل بزرگش که اگر دم زدی
 گوشه ای افتاده و وارو شده
 خواهم اگر بیش لوندی کنم
 مسخره عالم بالا شود

بود به بند تو خداوند عشق
 باش که حالا به تو حالی کنم
 ثانیه یی چند بر او چشم بست
 یکدوسه نوبت به رُخش دست برد
 کند بنای دل او را ز بُن
 باز جوان عذر تراشی گرفت
 گفت که ای دخترک با جمال
 با چه زبان از تو تقاضا کنم
 گر به یکی بوسه تمام است کار
 گر بکشد مهر تو دست از سرم
 گر شوی از من به یکی بوسه سیر
 عقل چو از عشق شنید این سخن
 عقل و محبت به هم آویختند
 چون که کمی خون ز سر عقل ریخت
 گفت برو آن تو و آن یار تو
 رو که خدا بر تو مددکار باد

خواست نبرد گلویت بند عشق
 دق دل خود به تو خالی کنم
 برقی از این چشم به آن چشم جَست
 گرچه نزد بر رُخ او دستبرد
 کرد به وی عشق خود آنز کسیون
 راه تبری و تحاشی گرفت
 تعبیه در نطق تو سحرِ حلال
 شر تو را از سر خو وا کنم
 این لب من آن لب تو هان بیار!
 من سر تسلیم به پیش آورم
 خیز، علی الله، بیا و بگیر
 گفت که یا جای تو یا جای من
 خون ز سر و صورت هم ریختند
 جست و ز میدان محبت گریخت
 آن به کف یار تو افسار تو
 حافظت از این زن بدکار باد

بوسه خود از سر فرصت گرفت
 کوزه آب خنک آرد به دست
 کرد دو پا حلقه بر او چون کمر
 به به از آن متکی و متکا
 دست دگر بر سر دوشش نهاد
 لب به لبش هشت و مکیدن گرفت
 بوسه مگو آتش سوزنده بود
 رفت دگر باره به ناف اندرون
 هر دو فتانند در آغوش هم
 نوبتی عشق فرو کوفت کوس
 آه که شد کودک ما بوسه گیر!
 بوسه ده و بوسه ستان شاد باد!
 بوسه که رد شد بنشستند باز
 یا ز اسف دست به هم بر زدند؟

زهره پی بوسه چو رخصت گرفت
 همچو جوانی که شبان گاه مست
 جست و گرفت از عقب او را به بر
 داد سرش را به دل سینه جا
 دست به زیر زنجش جای داد
 تار دو گیسوش کشیدن گرفت
 زهره یکی بوسه ز لعلش ربود
 بوسه ای از ناف در آمد برون
 هوش ز هم برده و مدهوش هم
 کوه صدا داد از آن بانگ بوس
 داد یکی زان دو کبوتر صفیر
 آن دگری گفت که شادیم شاد
 یک و جب از شاخ بجستند باز
 خود ز شعف بود که این پر زدند

در ره لاقیدیت انـــداختم
 زحمت هجران نچشیدی، بچش!
 مختصری هجر ضروری بود
 با دگران سخت نتابی همی
 باز منوچهر در آن نقطه بود
 برد در آن حال کمی خواب او
 جست ز جا بر صفت تازه یی
 غیر منوچهر شب پیش بود

گفت برو! کار تو را ساختم
 بار محبت نکشیدی، بکش!
 چاشنی وصل ز دوری بود
 تا سَخَطِ هجر بیابی همی
 زهره چو بنمود به گردون صعود
 مست صفت سست شد اعصاب او
 از پس یک لحظه به خمیازه یی
 چشم چو زان خواب گران بر گشود

لیک نشاطی به دل روشنش
 وارد یک عالم دیگر شده
 دور و بر اوست بساط دگر
 قالبش از قلب سبکتر شده
 پس تنش آسود و عرق وا گذاشت
 دید که جا تر بود و چه نه
 پای هم البته به دل تابع است
 رفت و شکار تپش قلب شد
 جان دلش گشته بدان متصل
 گم کند انگشتری پر بها
 چیز کی از زهره گیتی فروز
 رفته و مانده است به جا جای پاش
 سبزه چو او داغ به دل گشته بود
 سبزه خوابیده نشان قدش
 نقش رخ سبزه پذیرد خلل
 این اثر پای دُر افشان او
 سبزه خوابیده بجنبند ز جای
 به که بماند به همان سان که بود
 بر گره او نتوان برد دست
 به که بر این سبزه تماشا کنم

دید کمی کوفتگی در تنش
 گفتمی از آن عالم تن در شده
 در دل او هست نشاط دگر
 جمله اعضای تنش تر شده
 لحظه یی این گونه تصاریف داشت
 چشم چو بگشود در آن دامنه
 خواست رود دید که دل مانع است
 عشق شکار از دل او سلب شد
 هیچ نمی کند از آن چشمه دل
 همچو لثیمی که سر سبزه ها
 گویی مانده است در آن جا هنوز
 بر رخ آن سبزه نیلی فراش
 از اثر پا که بر آن هشته بود
 می دهد اما به طریقی بدش
 گفت که گر گیرمش اندر بغل
 این سر و این سینه و این ران او
 گر بزنم بوسه بر آن جای پای
 حیف بود دست بر این سبزه سود
 این گره آن است که او بسته است
 بسته او را به چه دل وا کنم

مهلکه پر ز نهیمی است عشق
 شیر دل است آنکه ازین غمزه رست

آه چه غرقاب مهیمی است عشق
 غمزه خوبان دل عالم شکست

تهیه و تنظیم کتاب الکترونیکی دیوان اشعار ایرج میرزا

تایپ :

حسن آقا

نیما باحال

گس

وروجک

ویژو

کلفت الممالک

مشراک

غزاله

ویرایش، تصحیح و صفحه آرایی :

مشراک

تهیه کتاب الکترونیک اشعار ایرج میرزا :

مشراک

این کتاب در سایت کل کده تهیه و تنظیم شده است و استفاده از آن برای علاقه‌مندان به اشعار ایرج میرزا آزاد است.

هر گونه نظر و پیشنهاد خود را با ایمیل Meshrak@Gmail.com در میان بگذارید.